

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаар!



# БУРЯДАД ҮНЭН

1921 оной  
декабриин 21-нээ  
гарана

Бүгэдэ  
арадай  
газетэ

1996

МАРТЫН  
28

Хабарай дунда  
сагаалшан туулай  
харын 9  
ЧЕТВЕРГ  
гарагай 5  
№59 (19399)  
Газетын сэн  
Хэлсээтэ.

Бүгэдэ буряадуудай хоёрдохи съезд тухай

## ЕХЭ АЖАЛ УРДАТНАЙ ХҮЛЕЭНЭ

Президент Л. В. Потаповай хэлэхэн үгэ

ХҮНДЭТЭ ДЕЛЕГАДУУД!  
ХҮНДЭТЭ АЙЛШАД!

Манай республикын оюун ухаан бодолой болон соёлой ажабайдалда шухала үйл хэрэг болохо Бүгэдэ буряадуудай хоёрдохи съезд хүдэлмэрээ эхилбэ. Энэ ушартай ашарамдуулан, Та бүгэдэниие халуунаар амаршалнаб!

Арадуудай оюун ухаан бодоло, мүн ажабуудалда соёл болбосорол эртэ урдын түүхэтэ гүнзгэ үндэһэтэй юм. Ямаршы арад хүгжэлтын үндэр шатада гараашы хаа, уг изагуурһаа, ёһо заншалнуудһаа арсажа шадахагүй, үндэһэн ёһо заншалнуудһаа гамтайгаар сахижа ябадаг арадай хүгжэлтэ ашар үрэтэй байхань дамжаггүй.

Бидэ мүнөө орёо хүндэ сагта ажабуунабди. Хоридохи зуун үндэһэн Россин гүрэндэ шэнэ эрхэ байдал тохёолдоо. Ороной ажабуутшад хүн түрэлтэнэй түүхэдэ энээнһээ урид мэдэгдээгүй бэрхшээлтэй хүндэ замаар дабшаха ушартай болоо. Гүрэнэй урагшаа дабшалтын замда түбэг бэрхшээлнүүд олоор тохёолдоно.

СССР гүрэнэй халахада, ороной зарим газарта буунууд гүрэнэ, хүнүүд алуулна, хото городууд, хүдөө нютагууд мандаргадана.

Манай Буряад нютаг энэ талаар ороной зарим газарнуудта орходоо амгалан байдалтай.

Үни удаан жэлнүүдтэ Буряад ороной олон үндэһэ яһатанай хоорондо тогтоһон хани харилсаан хадаа манай республикын арадуудай үнэтэ бэлгэтгээшэ. Буряад, ород, эвенк болон бусад яһатанай манай республикын газар дайдада эбтэй эетэйгээр ажабуула, гэдэнэй хоорондохи хани барисаан манай али бүхи талын ажабайдалһаа, Буряад уран зохиолшодой, уран зураашадай, хомпозиторнуудай уран бүтээлнүүдһээ элээр харагдана.

Республикын олонитэ

Буряад орондо нацинууд хоорондын харилсаанай ашаг үрэтэйгөөр хүгжэхын тула хүсэл оролдолго гаргана, энэ асуудалай тон шухала удха шанартай байһые ойлгоно. Энэниие буряадта ажабуудог олон үндэһэ яһатанай соёлой түбүүдэй амжалтатай ажал ябуула гэршэлнэ. Тэрэшэлэн табан жэлэй урда тээ байгуулагдаһан Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл мүн лэ шухала үүргэ дүүргэнэ.

Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл эхин түрүүнһээ зүб шэглэлээр ажал ябуулгаяа эмхидхээ гэжэ тоолоноб. Тэрэнэй анхаралда буряад арадай ёһо заншалнуудые, үндэһэн соёлые хэргээхэ асуудалнууд табигдаа. Үндэһэн соёлой эблэл урданай буряад хубсаһа хунар, угалзанууд, түрэ найрай гурим заншалнууд, айлшадые, аха зониие хүндэлэлгэ, эхэ байгааидаа гамтайгаар хандалга, арадай уран бэлгитэйшүүлэй гар урлал гэхэ мэтые хэргээжэ, дэлгэрүүлжэ эхилээ. Арадай аман зохиол, урданай дуунууд болон үлгэрнүүд, үрээлнүүд хүн зоний һанаан дурасхаалһаа хэргээгдэжэ, хүдөөгэй соёлой байшангуудай дэргэдэ элдэб наадануудые эмхидхэнэй ашаар залуу үетэндэ дамжуулагдана.

1996 ондо Буряадай Верховно Советэй Президиум "Гэсэрэй 1000 жэлэй ойе" тэмдэглэхэ тухай тогтоол абһан байгаа. Дүрбэн жэлһээ үлүүтэй саг соо бэлэдхэл хэжэ, 1995 оной зун энэ баярта һайндэрые үнгэргэлгэ буряад арадай дунда урданай ёһо заншалнуудые дэлгэрүүлгэдэ нүлөөлөө, энэ гайхамшагта үлгэрэй уран хурса, баян хэлэн буурашагүй гоё һайханаар эздэлээ.

Мүнөөнэй хүшэр эрхэ байдалда үндэһэн соёлой эблэлэй хэжэ байһан ажалдань республикын Президент болон

Правительство, али болохо туһаламжа үзүүлхые оролдоно. Һүүлэй үедэ республикын Президент, Правительство болон Арадай Хурал засагай, мүн хүтэлбэрилгын федеральна зургаануудтай холбоо барисаагаа бэхжүүлхэ, нарижуулха, ороной бусад регионуудтай али бүхи харилсаагаа хүгжөөхэ талаар шухала хэмжээнүүдые абаа.

1995 оной август һарада Москвада Россин Федерациин гүрэнэй засагай зургаануудай болон Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай хоорондо ажалаа эрхилэлгын эрхэ түлөөлэлгэнүүдые амьарлаха тухай догворто гар табигдаа. Тэрэшэлэн хамтаараа ажалаа ябуулгын тодорхой шэглэлнүүдээр хэдэн хэлсэн баталагдан абтаа.

Һаяхан Буряад Республикын Правительство, Агын буряадай автономито округой болон Усть-Ордын буряадай автономито округой захиргаануудай хоорондо социально-экономическа, соёлой харилсаа тогтоохо тухай хэлсээ баталба. Энэ документайн ёһоор хэдэн талаһаа үндэһэн соёлоо, түрэл хэлээ хүгжөөлгөөр харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ талаар үгээ ойлголсоо. Мүн эдэ хэлсээнүүдэ бэелүүлхын тула тодорхой хэмжээнүүдые абаха шухала.

Россин Президентын Зарлигаар федеральна статус олгогдоһон Буряадай социально-экономическа хүгжэлтын Программые Россин Федерациин Правительство баталан абаба. Энэнь республикын экономикын болон соёлой хүгжэлтэдэ шухала удхатай.

Буряадай нэрэ хүндые бэхжүүлхэ, гадаадын ороноудтай холбоо барисааень үргэдхэхэ хэрэгтэ һаяхан Москвада амжалтатайгаар дүүрэнэн Буряад Республикын үдэрнүүдэй үедэ бэелүүлгэдэһэн

хэмжээ ябуулгануудай нүлөөлжэ байһаниинь арсашагүй.

Республикымнай буряад хэлэ хүгжөөхэ асуудал шухала удха шанартай байһаар.

70-хи онуудай тэнгээр буряад хургуулинуудта түрэлхи хэлэн дээрнэ хургалгые болгоулха тухай абһан шийдхэбэри 7 жэлһээ үлүүтэй хугасаа соо буряад хэлэнэй хүгжэлтэдэ горитой хохидол ушаруулаа. Энэ буруугаар абһан ш и д х э б э р и н хойшолонгуудые мүнөө усадхаха хэрэгтэй. Энэ шэглэлээр яһала ажал ябуулагдана. Үндэһэн буряад хургуулинуудта түрэлхи хэлэн дээрэ хургалга хэргээгдээ. Тэрэшэлэн буряад болон бусад үндэһэ яһатанай хүүгэдэй һурадаг юрэнхы эрдэмэй хургуулинуудта, техническэ мэргэжэлэй училищинуудта буряад хэлэ шудална. Буряадай гүрэнэй университетэй бүхи факультедуудтэ факультативай гуримаар буряад хэлэ үзэнэ.

Буряадай Үндэһэн шэнэ хуулиин ёһоор буряад ба ород хэлэнүүд гүрэнэй хэлэн гэжэ тоологдоно.

1992 ондо Буряад Республикын Верховно Советтэ "Буряад Республикада ажабуудог үндэһэ яһатанай хэлэнүүд тухай" хуули баталагдан абтаа һэн. Энэ хуулиин гол дүримүүдэй нэгэн соо "Үндэһэ яһатанай амьдаралга ба хүгжэлтэ түбхын түрүүндэ түрэлхи хэлэнэй хүгжэлтэтэй холбоотой" гэжэ хэлэгдэнэ.

Мүнөө дээрэ тус хуулиие бэелүүлхэ талаар имагтал түрүүшын алхамууд хэгдэнэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

Буряад Республикын Президентын дэргэдэ терминологическа комисси байгуулагдаа. Хэдэн арбан жэлэй хугасаа соо Буряадай журналистнуудай, эрдэмтэдэй,

Түгэсхэлын 3-дахи нюурта.

Республикымнай хүдөөгэй аймагуудта удахагүй иигээд эхилхээ байһан хабарай тарилгын хүдэлмэрийн үдэр бүхэндэ улам ойртожо байһаниинь элирнэ. Талата зонин Хяагтын аймагай ажахынүүд харюусалгатай энэ кампандаа хэр зэргэ бэлэдхэлтэй хүрээжэ өрөхөн бэ гээд хараад үзэбэл, эдэнэрэй мүнөөдэрэй байдалын угаа хүшэр. Нэн түрүүн мүнгэнэй дуталданһаа боложо, техникэ,

Хабарай тарилгада хэр бэлдэвэб?

### БАЙДАЛЫНЬ ХҮШЭР

машины заһабарилга өхэл аалар ябуулагдана. Запас хэрэгсэлнүүд дуталдажа, мөханизаторнуудта бага бэшэ наад ушаруулжа, ажалын хойшонь татана.

Мүн лэ мүнгэ зөөрийн хомордоһон дээрнээ ажахынүүд дуталдан үрнээ худалдан абажа шаданагүй. Үрнэ хүрэнгэ худалдан абаха хэрэгтэ аймагай захиргаан мүнгөөр туһаламжа үзүүлжэ байһанаа һаяхан найдуулба.

Юрэдөөл, Хяагтын аймагай колхоз, совхозууд хабарай тарилгын хүдэлмэрийн эхилхын урда тээ мүнгэ зөөрөөр дуталдажа байһан тухайгаа мэдүүлнэ.

Манай корр:

### ШЭНЭ ХҮНҮҮД ТОМИЛОГДОБО

Улаан-Үдэ хотын мэр В. А. Шаповаловой захиралтаар Советскэ районий өөһэдгөө хүтэлбэрилгын гулваагаар урдань Железнодорожно районий захиргаанай гулваагай орлогшоор ажаллажа байһан А. А. БЕРТАКОВ томилогдоо. Улаан-Үдын Сокол һууринал захиргаанай зайһанай тушаал эзэлжэ байһан И. Г. ФРАНК А.А. Бертаковой орлогшо тосхоной захиргаанай зайһанай тушаалда эндэхи багша С. А. ИЩЕНКО баталагдаа. Улаан-Үдын Железнодорожно районий өөһэдгөө хүтэлбэрилгын гулваагай орлогшоор А. А. СЫЧЕВ, Л. А. БАЛАНДИНА томилогдоһон байна.

Улаан-Үдэ хотын муниципальна зөөри эрхилжэ талааркомитетэй түрүүлэгшын орлогшоор С. А. МИТРОФАНОВ томилогдобо.

### БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ АНХАРАЛДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай юһэдэхи сессийн хоёрдохи хуби 1996 оной апрелин 1-дэ үглөөнэй 10 сагта Буряад Республикын Арадай Хуралай Заседанинуудай зал соо нээгдэхэ. Депутатууд болон уригдагшад сессийн нээгдэхэ үдэр 8 час 30 минутһаа Заседанинуудай залай фойе соо бүрихэдэ абтаха.

## ЗҮБЛЭЛ БАЙГУУЛАГДАБА

Буряад Республикын Президент Л. В. Потаповай Зарлигаар Аграрна реформо бэелүүлхэ зүблэл республикын Президентын дэргэдэ байгуулагдаба. Аграрна реформо бэелүүлхэ талаар Президентын дэргэдэ байгуулагдаһан зүблэл хүдөө нютагуудта боложо байһан кубилтануудта шэнэ

түлхисэ үгэхэ ёһотой. Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин газар таряалангай кафедрые даагша, профессор В. Б. Бохиев республикын Президентын дэргэдэхи Аграрна реформо бэелүүлхэ зүблэлэй түрүүлэгшээр томилогдоо. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи

орлогшо В. К. Агалов, Экономикын асуудалнуудай талаар Буряад Республикын Президентын советник Н. И. Атанов, Буряад Республикын хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министр А. М. Шевченко, Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин профессор, "Экономико болон агробизнес" гэжэ кафедрые даагша Ч. Б. Базаржапов,

республикын элитэ ехэ эрдэмтэд-аграрнигууд, агропромышленна комплексын предпритинуудай ба ажахынуудай, коммерцкэ болон финансын байгууламжануудай хүтэлбэрилэгшэд зүблэлэй бүридэлдэ мүнлэ ороно.

Малай үбэлжэлгэ - шанга шалгалта

# АШАГ ШЭМЭНЬ ДЭЭШЭЛНЭГҮЙ

Юрэнхэдэн абаад харахада, үнгэрхэн нара соо нёдондо жэлэй үрэ дүнгүүа хаа хаанагүй согсологдобо гэшэ. Хүдөө ажахын предприятиенуудай, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд үнгэрхэн жэлэйнгээ дүнгүүдээр сэдхэлээ балай ханабагүй.

**- Иван Агафонович, үнгэрхэн жэлэй тоо, баримтануудта тогтохынгоо урда тээ нимэ нэгэ асуудалда харюусажа үгыт: - Танай аймагай ажахынууд мал ажалһаа хэр ехэ олзо оршо абажа, өөһэд өөһэдынгөө жасануудта мүнгэ зөөри оруулба гэшэб?**

- Байдалнай иимэрхүү байна. Колхоз, совхозууднай хүеэ худалдажа, олоhon мүнгэ зөөрээрээ бүхы гаргашаа бүтүүлдэг байна. Зүгөөр эндэ шийдхэгдээгүй асуудалнууд бии. Манай тононой завод ажахынуудта саг соогоо тоосожо шаданагүй. Үнгэрхэн жэлэй туршада тэдэнэр 500 миллион түхэригэй үри шэридэ оробо. Колхоз, совхозууднай мяхаяа тушаажа, багашье, ехэшье хаань, мүнгэ танга олодог байна бшуу.

Мал ажалай продукци үйлэдбэрилгээ зарим тэдэгээр дээшлүүлжэ шадаа хаа, ажахынуудай экономика байдалын хараа байса хайжарха нэн. Тээ энэ талаар бидэ арга боломжоёо хэрэглэжэ шаданагүйбди гэжэ сэхэ мэдэрхэ хэрэгтэй. 1995 ондо урзанда жэлэйхидэ орходоо, мяха үйлэдбэрилгын хэмжээн миил 64 процентдэ, хү - 79 процентдэ хүргэгдөө.

**- Эндэ ямар шалтаганууд нүлөөлбэб?**

- Аймагаймнай бүхы ажахынууд малайнгаа тоо толгойнь эрид үсөөлөө. Хүүлэй жэлүүдтэ гахайнууд, хонидой, моридой, шубуудай тоо нилээд хороhon байха юм. Эбэртэ бодо малай тоо толгойнь жэлэй турша соо үсөөн болгодожо, дабдээрэ 2700 толгойдо хүргэгдэбэ. Хаамхай үнездэй тоо аяар 600 толгойгоор хороо. Эдэ бүгэдэнь боложо, мал ажалай продукци үйлэдбэрилхэ хэмжээн эрид доошоо унаган байха юм.

Ажахынууд хэрбээ малайнгаа тоо үсөөлөө хадаа үлээн малайнгаа ашаг шэмынь дээшлүүлхэ ёһотой байгаа ааб даа. Тэжээлэй баазамнай тэрэл

**Бэшүүрэй аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад зоотехник И.А. ПАВЛОВТАЙ манай тусхай корр. Д. ДОНДОКОВ хаяхан уулзажа, 1995 ондо аймагай мал ажалай дүнгүүдтэ тогтожо хэлэхынь гуйһан байна. Тэрэнэй хөөрөөе доро толилнобди.**

хэмжээндэ үлэнхэй ха юм. Тээ тиме юумэн балай болобогүй.

Зарим зэргэсүүлгэ дээрэ тогтоё. Нёдондо жэлдэ аймаг дотор үнеэн бүхэнһөө дунда зэргээр миил 1021 килограмм хүн хаагдаа. Тэрэнээ урзанда жэлэйхитэй зэргэсүүлэн харахада, үнеэн бүриһөө хү абалга аяар 274 килограммаар доошоо ороо. Зүгөөр нимэ байдал бүхы ажахынуудта тохёолдобогүй. хү хаалия зарим тэдэгээр дээшлүүлэн ажахынууд бии. Жэшээлхэдэ, Хэрээтын, Елаанай, Калининэй нэрэмжэтэ, "Поселье" гёһэн хамтын ажахынууд, Охин-Булагай совхоз муу бэшэ дүнгүүдэ туйлаа. Энэ баримта юу гэршэлнэб гэхэдэ, хаамхай үнездэ үсөөн болгонгүйгөөр, энэ хүндэ хүшэр сагта хүдэлхэ аргатай байһанаа хэрэг дээрэнэ харуулжа шадаа ха юм.

Мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ нэн түрүүн ажахынуудай малшадай, мэргэжэлтэдэй ямараар ажалаа эрхилдэг байһанһаа сэхэ дулдыдаха байна бшуу. Ерээд оной эхээр бидэ аймагаараа үнеэн бүриһөө 2000 килограммһаа дээшэ хү хаадаг байгаабди. Тиихэдэ хонин бүхэнһөө дунда зэргээр 3, 3-3,5 килограмм нооно хайшалаг хаа, харин мүнөө арай-шамайл гэжэ 2,5 килограмм "сагаан алта" хиргажа абанабди.

Хүдөө ажахын шухала халбари болохо мал ажалда хүүлэй жэлүүдтэ айхабтар олон дутууданууд, шийдхэгдээгүй асуудалнууд бии болонхой. Эндэ элдэб янзын шалтаганууд нүлөөлөө юм бээ. Юрэдөөл, энэ халбаридэ шийдхэгдээгүй асуудалнууд ехэл олон гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй.

**- Иван Агафонович, эдэ асуудалнуудаа нэрлэжэ, тэрэн дээрэ тогтохо байгаат.**

- Мал ажалда мүнөө юундэ нимэ олон дутагдалнууд дайралданаб? Малаа олошоруулха, ашаг шэмынь

дээшлүүлхэ, үүлтэрынь хайжаруулха хэрэгтэ зоовет-мэргэжэлтэд, фермэнүүдэ даагшанар онсо анхаралаа хандуулха уялгатай байгаа бшуу. Хаамхай үнездэ нэльбэн шэнэлхэ хайн үүлтэрэй залуу мал бэлдэгдэхээ болонхой. Үүлтэр хайжаруулха хүдэлмэри ябуулагданагүй. Шэнэ түрэн гунжадые зүбөөр хааха хүдэлмэри ехэл хангалтагүй болошоо. Бухануудта, хасануудта, эр гахайнуудта, азаргануудта анхарал багаар хандуулагдана. Ажахынууд эм малаа искусственна онол аргаар үржүүлнэгүй. Эндэһээ хүүлэй гурбан жэл соо хонидой, эбэртэ бодо малай шунанинь холисолдожо эхилэнхэй. Энэмнай одоол болохогүй ябадал хэгдэнэ гэжэ мэдэрхэ ёһотойбди.

Фермэнүүд болон отаранууд дээрэ үйлэдбэрийн болон ажалай журам сахигдахаяа болёо. Эндэһээ тэдэнэртэ үгтээн даабари дүүргэгдэнгүй үлэнэ бшуу.

**А ж а х ы н у у д а й** хүтэлбэрилэгшэд, зоовет-мэргэжэлтэд энэ хэрэгые шухала гэжэ тоолоо хаа, коллективүүдтэ ажалай журам наринаар сахихаар болоо. Эндэ мүнэн зөөри хэрэгтэй бэшэ ха юм. Юрэдөөл, эмхидхэлгүй байдал хаа хаанагүй тогтонхой.

**Иван Агафонович, хүүлшын асуудал. Малай үбэлжэлгэ мүнөө түлэг дундаа ябажа байна. Танай аймагта харюусалгатай энэ хаба хэр үнгэргэгдэнэ гэшэб?**

- Харюусалгатай хаһадаа хайнаар, саг соонь бэлдэһэн ажахынуудта байдалын яһала барагшаг. Ажахын хүтэлбэрилэгшэһөө бүхы юумэн сэхэ дулдыдаха байна даа.

Үбэлжэлгэ тухай хэлээ хадаа энэмнай нэн түрүүн тэжээлэй асуудалда тогтохо хэрэгтэй ха. Нёдондо жэлдэ аймаг дотор тэжээл багаар бэлдэхгдээ гэжэ хэлэхэ аргагүйб. Мүнөөдэрэй

байдалаар үбэлжүүлэгдэжэ байһан малай услово толгой бүхэндэн 8 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй тэжээл хүртэнэ. Энэмнай үнгэрхэн жэлэйхитэй сасуулхада, адлирхуушаг болоно.

Тэжээл, илангаяа үбэ нөөсэлхэ хэрэгтэмнай сагай уларил яһала таатай зохид байгаа, хайн шанартайгаар бэлдэхгдээ. Ажахынуудта тэжээл бии. Зүгөөр тэрэнээ хайра гамгүйгөөр, хайша хэрэгээр хэрэглэнбди. Иимэ байдал мүнөө олохон ажахынуудта үзэгдэнэ. Бий байһан тэжээлые буйлуулха, шанаржуулха хүдэлмэрийн одоол маргаданхай. Бэшүүрэй хамтын ажахыһаа бэшэ ажахынууд бүдүүн тэжээлые хэршэжэ, жэжэ болгоногүй. хү хаалин фермэнүүдээрэ талха таряагаа эһээгдэ, үнездтэ эдюулхэ ажал яһала ябуулагдадаг байна.

Зарим газарта гураһан хонид, илангаяа түлгэнүүд, эбэртэ бодо мал, үнездше бии. Үбэлэй харануудта түл абтаха ёһотой юм бээ. Хаа хаанай хурьгад абтажа эхилэнхэй. Ажахынуудаар үнгэргэгдэһэн шалгалтын дүн абажа харахада, мүнөө жэлэй түл, илангаяа хурьгад ехэл үлбэр, тулоуршаг байна. Зарим отаранууд дээрэ хурьгад гарзалха ушарнууд дайралдана. Үбшэлһэн мал аргаха эм домшые байхаяа болонхой.

Үбэлжэлгэдөө байраа муугаар бэлдэһэн ажахынуудта мал үлбэртэжэ, муудана гэжэ сэхэ хэлэлтэй.

Шэнэ жэлэй эхинһээ хойшо ажалдаа хайша хэрэгээр хандан, үбэлжэлгэдөө муу бэлдхэлтэй ерэнэн, малаа муугаар харууһалһан, эдээлүүлһэн, ажалай журам сахяагүй газарта үрэ дүн балай туйлагданагүй. Ушар тимээ: энэ имэ байдалтай ажахынууд зунай бэлшээрэдэ гаратараа үсөөхэн лэ малтай үлэжэ магадгүй. Энээндэ анхархаар гэжэ ханагана.

Урань маңда хүшэр байгаа. Мүнөө бүри орёо болоо. Мал ажалтай хуби заяагаа холбоhon хүнүүдтэ бүришье хүндэ юм ааб даа. Гүрэн түрэнһөө дэмжэлгэ, туһаламжа үзүүлэгдэхээшье болонхой ха юм.

Аграрна секторые тогтонжоруулха талаар эдэбын хуулинууд, тогтоолнууд абтанхай аад, тэдэнэ миил саарһан дээрэ үлэнхэй. Энэниинь бидэ өөһэдынгөө бөө дээрэ мүнөө үзэжэ байнабди.

гэхэ гү, урзандайхиһаа 249 толгойгоор үсөөн түл абтан байна. Хамтын "Зырянское", "Ильинское" предприятиенууд, "Прибайкалец" колхоз тугалнуудые үсөөнөөр абажа түлжүүлээ.

Нёдондо 525 толгойгоор олон поршоонхо гэхэ гү, али гол эхэ гахайнуудһаа 11075 поршоонхо абтаба. Зуун эхэ гахай бүриһөө 1019 түл түлжүүлэгдээ, энэнь 99 толгойгоор олон.

Малай үбэлжэлгэ мүнөө түлэг дундаа ябажа байна. Энэ жэлдэ үбэ тэжээл яһала хүрэхөөр бии. Малшадшые урма зоригтойгоор ажаллана.

Бүхы хэрэгтэй юумэнэй байгаашье хаань, малшадта анхарал хуладуулагдаа гэжэ хараһаар ойлохоор. Эдэнэр мүнөө өөһэдынгөө шүүһэн соогоо болбосоргодожо ябана гэхэдэ, адуутай байхагүйнь эли. хү хаалин фермэнүүдтэ соёлой медицинын хүдэлмэрилэгшэд ябахаяа огто болонхой. Нютагуудай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын захиргаанууд, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд эдэ бүгэдэдэ ханалаа табихаар болоо.

**Н. ЮРЧИК,**  
"Прибайкалец" газетин редакция  
экономическа таһагыё даагша.

## Үнэ сэнгүүдэй асуудалаар ЖЭШЭЖЭ ҮЗЭХӨӨР

Россин Федерациин Хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министрствын үгтээн хотонуудай дэлгүүр дээрэ табигдан эдэе хоолой зарим сэнгүүд мартын эхинэй байдалаар иимэшүү байгаа (килограммынь түхэригөөр үгтэбэ).

**Хартаабха:** Ижевскдэ тон доогуур сэнтэй гэхэ гү, али 1120 түхэригтэ, Магаданда тон дээгүүр сэн - 6400, Москвада - 2517, Санкт-Петербургда - 2254, Астраханьда - 2420, Вологододо - 1488, Екатеринбургда - 2136, Новосибирскдэ - 1857, Улаан-Үдэдэ 2200 түхэригтэ хүрэнэ.

**Капуст:** Омскдо тон үнэгтэй 840, Анадырь хотодо тон үнэгтэй гэхэ гү, али килограммынь - 20000, Москвада - 3084, Санкт-Петербургда - 2908, Белгородто - 1288, Вологододо - 2500, Екатеринбургда - 1608, Ивановада - 2700 Курскда - 1911, Новосибирскдэ 1933, Уфада - 3100, Улаан-Үдэдэ - 4500 түхэригтэ болоно.

**Моркооб:** Волжскдо эгээл үнэгүйнэ - 933 түхэригөөр, эгээл үнэгтэйн Анадырь хотодо - 20000, Москвада - 3140, Санкт-Петербургда - 2818, Астраханьда - 2560, Белгородто - 1467, Вологододо - 2475, Екатеринбургда - 3900, Ивановада - 2683, Курскда - 1837, Новосибирскдэ - 2200, Таганрогто - 1860, Уфада - 3600, Улаан-Үдэдэ - 5000 түхэригөөр сэнгэгдэнэ.

**Яблока:** тон үнэгүйнэ Владикавказда килограммынь 3250, тон үнэгтэйн баһал Анадырьта, тэндэ килограммынь 23000, Москвада - 7962, Санкт-Петербургда - 7111, Астраханьда - 4800, Белгородто - 4916, Вологододо - 7200, Екатеринбургда - 10692, Ивановада 7182, Курскда - 6561, Новосибирскдэ - 11929, Псковто - 6360, Таганрогто - 4000, Уфада - 8088, Улаан-Үдэдэ - 6500 түхэригтэ байгаа.

"Сельская жизнь" газетэһээ абтаба.

## БИЛЕДЭЙ СЭН

### ДЭЭШЭЛЭЭ

Албанай хэрэгээр иишэ-тиишээ аймагай түб нуурын ошохоёо, угышые хаа, гэртээ гү, али түрэлхидтөө айшлалхаа хананан өөрын мэдэлэй автомашинагүй хүнүүд аймагууд руу ябадаг автобусуудта заатагүй нууха баатай болоно. Зүгөөр автобусой сэнгын мүнөө ямаршубгээд харабал, үнгэрхэн февраль нарада биледэй сэн дахинаа дээшлэн байба.

Улаан-Үдын автовокзалһаа Тарбагатай хүрэтэр биледын 6400, Кабанск - 10 800, Загарай - 13 600, Турунтаево - 14 600, Гусинозёрск хото - 18000 - 20 000, Мухар-Шэбэр - 25 800, Хэжэнгэ - 44 400, Горячинск - 44 600, Бэшүүр - 54000, Баргажан - 59000, Аршаан - 95000, Хурамхаан - 77000, Захаамин хүрэтэр биледын 104000 түхэригтэ хүрөө.

Автовокзалай мэдээсэлэй тайлбарилгын албан энэ мэдээ үгтэбэ. Хүн зоной үсөөнөөр ябадаг, рейсүүдэй ашаг үрэгтэ ушарһаа биледэй сэн дээшлээ гэжэ маңда ойлгуулан байна **Манай корр**

## ХҮДЭЛХЭ АРГА БИИ, ТЕЭД..

Үнгэрхэн жэлнай мал ажал хүгжөөхэ хэрэгтэ ямар нүлөөтэй байбаб гэхэдэ, энэ халбарин байдалые хайн тээшэнэ хубилгажа шадаагүй.

Эбэртэ бодо малаа, гахайнуудаа эрид үсөөн болгоходоо, хаалингаа малай шахалгада табигдан малай ашаг шэмынь дээшлүүлхэ талаар хубилалта баһал хэгдэбгүй.

хү хаалин тушаа тогтожо хэлэбэл, үнгэрхэн жэлдэ бүхыдөө 21350 центнер сагаа н эдэн үйлэдбэрилэгдөө гэхэ гү, али урзанда жэлэйхидэ аяар 5036 центнерээр бага хүн абтаа. Хүдөө ажахын 6 предприятие соһбо гансал "Прибайкальский" совхоз хү үйлэдбэрилгээ зарим тэды дээшлүүлжэ шадаба. Эндэхи хаалишад түхэрэн жэл соо 3514 центнер хү хаажа, 1994 онойхидо орходоо хү хаалия 2 процентээр дээшлүүлэн байха юм. Харин бэшэ ажахынууд энэ талаар ехэл гээгдэдэ оробо.

Тусхайлбал, "Прибайкалец" колхоз 662 центнерээр, таряашанай ажахынууд "Нестеровская" эблэл - 702, хамтын "Зырянское" предприятия - 2081, хамтын

"Ильинское" предприятия - 1653 центнерээр бага хү хаагаа.

Аймагай хү хаалин 10 фермэ соһоо Московтын хү хаалин фермын коллектив тогтууритай дүн туйлаһан байна. Эндэ үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2374 килограмм хүн хаагдаа. Эркилгэй, Карымскын хүнэй фермэнүүд айхабтар хүндэ эрхэ байдалда хүдэлһэн аад, нёдондо жэлдэ хү хааха талаар урзанда жэлэйнгээ үрэ дүнгые ахижа гараа. "Прибайкалец" колхоз үнеэн бүриһөө 1563 килограмм хү хаажа, 1994 онойхиһоо 4,5 килограммаар ехэ хү абаба. Харин таряашанай ажахынуудай "Нестеровская" эблэл үнгэрхэн жэлдэ үнеэн бүриһөө миил 820 килограмм хү хаанан байха юм.

Түхэрэн жэлэй туршада бүхыдөө 6846 центнер мяхан үйлэдбэрилэгдэжэ худалдагдаба. Энэнь урзандайхитай сасуулхада, 572 центнерээр ехэ болоно. Нёдондо манай аймагһаа 1733 центнер үхэрэй, 5060 центнер гахайн, 53 центнер мориной мяхан тушаагдан байгаа юм. Ажахынууд соһоо абаад харахада, "Прибайкальский" совхоз 1782 центнерээр, хамтын "Зырянское" предприятия 347

центнерээр ехэ мяха худалдаба.

Үнгэрхэн жэлдэ үмсын ажахынуудта адууһа малай тоо толгой хараа байса олошороо. Харин хүдөө ажахын предприятинуудай малай тоо толгойн олошороогүй байһаниинь гэмшэлтэй. Жэшээ болгон хэлэбэл, урзанда жэлэйхидэ ороходоо нёдондо эбэртэ бодо малай тоо 135, мори - 15 толгойгоор, хамтын "Ильинское" предприятияда хаалин мал 53 толгойгоор үсөөрхэн байна.

хүүлэй 2-3 жэлэй туршада ажахынуудай зооветеринарна мэргэжэлтэд адууһа малаа олошоруулха талаар хүдэлмэрээ эрид хуладуулаа гэжэ онсолон тэмдэглэхээр.

Адууһа моридые үсхэбэрилгэ нэгэл хэмжээндэ үлөөгдэнхэй гэхэдэ алдуу болохогүй. Үнгэрхэн жэлдэ 70 унаган абтаа гэхэ гү, али 1994 онойхидо орходоо 9 толгойгоор олон түлжүүлэгдээ. Унагадай гарзалага баһал доошолоо. Зуун гүүн бүриһөө дунда зэргээр 63 унаган абтаа, энэнь 9 толгойгоор олон болоно.

Тугал дээрэ абаад харахада, аймаг дотор бүхыдөө 1136 толгой



Бүгэдэ буряадуудай хоёрдохи съезд

**ЕХЭ АЖАЛ УРДАТНАЙ ХҮЛЭЭНЭ**

(Түгэсхэл. Эхинийн 1-дэхи нюурта).

уран зохиолшодой оролдолгоор олон ород үгэнүүд буряадшалагданхай гэжэ мэдэнэт. Гэхэ зуура тододохоор оршуулганууд, үшөө хүсэд найнаар оршуулагдаагүй нэрэ томьёонууд би. Терминологическа комисси энэ талаар хэгдээн ажалай дүн согсолох, оршуулагдаһан томьёо үгэнүүдэй зүбше баталха, шэнэ оршуулганууды дурадхаха үүргэтэй. Оршуулагдаһан томьёо үгэнүүдэй түрүүшын хэһэг "Буряад үнэн" газетэдэ

толилогдоо, хоёрдохи хэһэг хэблээдэ бэлдэгдэнэ. Байгша оной дүүрэтэр буряад хэлэн дээрэ оршуулагдаһан томьёо үгэнүүдэй ном хэблэгдэхээр түсэблэгдэнэ.

Р е с п у б л и к ы н Правительствын дэргэдэ оршуулгын албание эмхидхэхэ тухай нормативна документнүүд бэлдэгдэхэ юм. Энээнһээ урид "Буряад үнэн" газетын журналистнууд Буряадай Конституци, хуули ёһоной актууд болон бусад шухала документнүүды буряад хэлэн дээрэ оршуулжа, хэблээдэ

толилог байгаа. Мүнөө энэ хүдэлмэридэ оршуулгын тусхай албан хабаадуулагдаха.

Буряад хэлэ хэргээхэ ба хүгжөөхэ хэмжээнүүд гүнзэгыгөөр бодомжологдожо абтаха ёһотой. Энэ талаар удаан болзорой программа хараалха шухала.

Тэрэнэй хараа түсэб табирын тула республикын Президентын Зарлигаар Правительствын дэргэдэ тусхай комисси байгуулагдаа. Наяын сагта эвенк хэлэнэй талаар иимэ программа зохиогдожо, абтахаар хараалагдана.

**ХҮНДЭТЭ ДЕЛЕГАДУУД, СЪЕЗДЫН АЙЛШАД!**

Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл өөрынгөө түсэбтэй зохилдуулан ажалаа ябуулахадаа, тэрэни политическэ тэмсэлдэ оруулаха хэдэлгэ гаргаһан эдэб парти болон хүдэлөөнүүдэй зүгһөө хашалта хабшалтада орохо ушартай тохёолдоо. Үндэһэн соёлой эблэл тоосоото үедэ тэдэнэй харшалаалта булигдангүй, урдаа табихан зорилгонуудаа бэлүүлгэдэ ажал ябуулгата шууд зорюулаһанин нэрэ түрын хэрэг гэжэ

һанагдана. Саашадаашье энэ эблэл тэрэни политическэ эмхи болгохо хэдэлгэнүүдтэй эбсэшгүйгөөр тэмсэхэ аабза гэжэ найдагдана.

Үндэһэ яһатанай эбэй ёһоор ажаһуулгын, үндэһэн соёлоо, түрээли хэлээ хэргээлгын, хүгжөөлгын замда бэлүүлхэ ехэ ажал урданай хүлээнэ.

Хүндэтэ нүхэдүүд! Саашанхи ажал хэрэгтэнэй амжалта, ажабайдалатнай зол жаргал, энхэ тайбание хүсэнэб!

А н х а р а л т а й г а а р шагнаһанайтнай түлөө баяр хүргэнэб.

**БЭЕ БЭЕЭ ОЙЛГОХЫЕ ОРОЛДОДОГ НАА...**

Мартын 25-да съездын гол элидхэлнүүдэй – ВАРК-ын президент **Д.Н. Д. Дугаровай**, вице-президентнүүд **Г. Н. Богдановай**, **Э. Ч. Чимитдоржиевай** нэмэлтэ элидхэлнүүдэй һүүлээр зүбшэн хэлсэлгэ үнгэрөө.

"Дэлхэйн бүгэдэ монголшуудай федерациин түрүүлэгшэ **Дашын Бямбасүрэндэ** үгэ үгтэбэ" гэжэ, съездын хүдэлмэриие тэрэ үедэ хүтэлбэрлһэн **Л. Ч. Нимаевагай** сонсохоодо, халуун альга ташалга театрай ехэ залаар дүүрбэ. Федерациингаа зүгһөө Бүгэдэ буряадуудай-съездын делегадууды амаршалаад, ВАРК-ын президент **Д.Н. Д. Дугаровта** хадаг, амаршалгын бэшгэ барюулаа. Мүнөөнэй үе сагай – посткоммунистическэ байдалай – онсо шэнжэнүүд болохо орёо хүшэр экономика, социальна, политическэ хуймаатай, худхалатай оршон тухай тэрэ тогтожо хэлээ. Монголдо, Россиде, Буряад орондо ямар олон бэрхшээлнүүдэй ушарһан

тухай һануулаад, үндэһэ яһатан бүхэн ажабайха, хүгжэхэ хуулиа эрхэнүүдтэй, тэдэ эрхэнүүдын уласхоорондын хуули ёһоор хамгаалагдаха зэргэтэй гэжэ тобшолбо. **Д. Бямбасүрэнэй** хэлэһэн үгые зарим делегадууд буруу ойлгоо юм гү, бү мэдэе, һууриһаань "коммунистнуудые бу дайра!" гэжэ мэтээр шууба. Айлшанайнгаа үгые таһа дүүрэхэ байхадаа, яшаһаншые зон гэшэбибди даа, ехэл аягүй юумэн болоо гэжэ һанагдана. Бүхыдөө съезд дээрэ иимэрхүү ушарнууд али олон үзэгдөө. Бэе бэеэ тэсэбэритэйгээр шагнажа, ойлгохые оролдодоггүй муу таламнай эли бодо харагдаал даа.

Саха (Яхад) Республикада ажаһуудаг буряад болон хальмаг угсаатанай эблэлэй түрүүлэгшэ **П. М. Упхолов** хуршэ республикада ябуулагдадаг национальна политикын һайн урз дүнгүүд дээрэ тогтоо. ЮНЕСКО-гэй үндэһэтэнэй комитедэй харгалзалга дор Яхадта үндэһэн арадай саашанхи хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ

шэглүүлэгдэһэн айхабтар ехэ хэмжээнэй ажал ябуулагдана. Хуршэ араднай ерээдүй үетэнэйнгөө түлөө мүнөөнһөө һанаагаа зобожо, тэдэни дээдэ эрдэмтэй, эрхим түрүү хараа бодолтой зон болгон хүмүүжүүлхэ зорилготойгоор тусхай жаса байгууланхай. Манай Буряад Республикадашые эрхим энэ жэшэеһэн даган абабал, һайн бэлэй. Съездын тогтоолнууд соо энэ асуудал заатагүй байха ёһотой гэжэ һанагдана.

Россин Федерациин Буддистнуудай эмхиин түрүүлэгшэ, хамба-лама **Д. Аюшеев**, Усть-Ордын автономито округой захиргаанай гулваа **А. Н. Батагаев** гэгшэд зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадахадаа, ВАРК-ын ажалье дэмжэдэг байһанаа мэдүүлээ. I съездын һүүлээр үнгэрһэн 5 жэл соо яһала юумэн хэгдээ. Жэшээн, Усть-Ордын округто хая хаанагүй арадай һайндэр Сагаалган үнгэрэгдэдэг болоо. "Гэсэрэй газар дайда", "Усть-Ордын автономито округой түүхэ" гэхэн хоёр ехэ ном

хэблэгдэн гараа. Гэбэшые, хэгдэһэн ажал тухайгаа хирэ-хирэ болоод лэ, ВАРК-ын бүридэл сугларжа, зүбшэн хэлсэхэ байгаа гэхэн һанамжяа **А. Н. Батагаев** тодорхойлоо.

Зүбшэн хэлсэлгын үедэ зал тэдэ тодохдоһон микрофонуудта залуу үетэн хэдэн дахин дүтэлжэ, Буряад арадай конгресс тухай асуудалы гол шухалада тоолоод, тэрэн тухай зүбшэн хэлсэхы дурадхажа байгаа һэн. Гэбэшые тэдээндэ үгэ үгтөөгүй.

Гүрэнэй Дүүмын депутат **Б. Б. Жамсуева** үгэ үгтэхэдэн, Россин парламентда национальна политикын асуудалнуудай хурсаар табигдадаг байһы тэмдэглээ. Энэ талаар абтаха гүрэнэй программа, засагай хоёр халаагай ажал ябуулга тон бодомжотой нарин байха ёһотой. Конгресс тухай асуудалда бусага, юунэй тулада, ямар зорилготой, үүргэтэй эмхи зургаан юм гэжэ мэдэнгүйбди. Конгресс эмхидхэн байгуулаха үүсхэл гаргагшадта үгэ үгел гэжэ **Б. Б. Жамсуев** делегадууды

уряалба. Энэ урйалыень анхаржа, съездын хүдэлмэриие хүтэлбэрлэгшэ **П.А. Шаблинда** үгэ үгэбэ. Залуудаа хүн зарим тэдэ радикалис хараа бодолтой байдаг гэшэ аабза. Хэды тиибэшые, аха үетэнөө даншые һаа баһангаар, эрид эгсээр сэгнэжэ хэлэһэниин олоной дура гутаагаа ёһотой. Буряад арадай конгрессэй гол зорилгонууд, үүргэнүүд, эрхэнүүд тухай тэбдэн, эбдүүсгүйгөөр, тодорхойгоор хөөрөжэ үгэбэлнь, делегадууд шагнахал байгаа хаш. Тээд энэ удаа **П. А. Шаблин II** съездын олонхи делегадуудай анхарал татажа, этигэл түрүүлмээр, тодорхой хурсаар хэлэжэ арайл шадаагүй гэжэ һанагдаа һэн. Тиибэ яабшые конгресс тухай асуудал энэ съезд дээрэ шийдхэгдээшыегүй һаа, удаадахи ехэ хуралдаан дээрэ заатагүй зүбшэн хэлсэгдэхэ байха.

Энээгээр съездын түрүүшын үдэр түгэсэбэ. **Т. САМБЯЛОВА.**

**БУРЯАД АРАДАЙ МАТЕРИАЛЬНА БОЛОН ОЮУН УХААНАЙ, СОЁЛ БОЛБОСОРОЛОЙ ҺЭРГЭН БАДАРАЛГА БА ХҮГЖЭЛТЭ ГЭҺЭН СЕКЦИЙН АЖАЛ ТУХАЙ**

тухай Эрхүүгэй университетэй деканай орлогшо, Бүгэдэ монголшуудай уласхоорондын эблэлэй региональна таһагай түрүүлэгшэ **В.В. Свинин** үгэ хэлээ. Зүүн Сибириин искусствын болон соёлой академийн дэргэдэ буряад соёлой таһаг байгуулаха хэрэгтэй гэжэ "Энэл академийн багша, профессор **Д.С. Дугаров** дурадхаба. Мэргэжэлтэ театрнуудай

кадрнууды, тэрэ тоодо режиссёрые, дирижёрые, хүгжэмшэдые, хормейстерые бурхага шухала хэблэлэй шэнэ йонигтой, газетгэ, журналуудтай, видеоматериалуудтай холын зоние танилсуулжа байхые ВАРК-ын Киевтэхи түбэй түрүүлэгшэ **Ж.Д. Дандаров** онсолбо, захиба.

Бөө шажаһанай ёһо заншал, мүнөө үедэ боонэрэй бэлүүлхэ үүргэ,

ажал, харюусалга тухай, тахилгата газарай карта дээрэ тэмдэглэхэ, архивалгы сараха, Чечняда болоһон дайе болуулаха тухай "Хэсэ, хэнгэрэг" эблэлэй зүгһөө ехэ удаган **Н.А. Степанова** ехэ удхатайгаар хэлэбэ.

Тахилгата газарнуудые бүридхэн, карта дээрэ тэмдэглэхэ экологическа паспорттай болгохо хэрэгтэй гэжэ геологийн эрдэмэй доктор **А. И. Куликов** дурадхаба.

Арадай мастернуудай "Оюун" гэжэ фирмы дэмжэхэ, мүнөөр хангаха асуудал шийдхэхэ хэрэгтэй, Гэсэрэй буусын гэрнүүдэй барилгада туһалха шухала гэжэ ВАРК-ын президент **Д.Н. Д. Дугаров** тэмдэглээ.

Элитэ буряад зон тухай энциклопеди хэблэхэ тухай Эрхүүгэй университетэй профессор **Б.С. Санжиев** хэлэбэ. Бүгэдэ буряадай тусхай шан эрхим зохиолшодто олгохо, Гэсэрэй һайндэрөөр түгэсхэлэй зүблөө үнгэрэгшэ тухай республикын Уран зохиолшодой холбооной түрүүлэгшэ **Б.С. Дугаров** дурадхаа.

Энэ секцие Буряад Республикын соёлой министр **Г.Н. Струбинов** хүтэлбэрлһэн байна. Суута киноартист, уран бэлитэн байһан **В. Инкижинов**эй жасын түрүүлэгшэ **В. А. Агалова** эгээл түрүү үгэ хэлэхэ зуураа, ВАРК-тай хамта жасын ажал ябуулаха, ВАРК-ын дэргэдэ буряад фильмүүдэй, солото зон, мэдээжэ артистнууд тухай кино, видеостуди нэрэхэ тухай дурадхалнуудые оруулаба. Хада уулын, газар дайдын буряад нэрэнүүды бусааха, археологийн болон түүхын, мүн тахилгата газарнуудые аршалан хамгаалха

**ЕРЫТ, ОРЫТ ЁОХОРТОО**

Бүгэдэ буряадуудай хуралдаанай делегадуудай өрһэн түрүүшын үдэшэ (мартын 24-дэ) буряадай гүрэнэй филармонийн зал соо фольклорно ансамбльнуудай утгажын концерт-наадан болоһон байна. "Амаршалгын дууе "Байгал" гэхэн мэргэжэлтэ ансамблин дуушан Сыдып Банчикова эндэ сугларагшадта бэлэг болгон барива.

Республикын соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ **Татьяна Вампиловагай** хүтэлбэрилдэг "Сэлэнгэ" (Гүрэнэй филармонийн дэргэдэхи мэргэжэлтэд) ансамблин артистнууд гоё һайхан буряад, монгол хатарнуудые харуулжа, хүн зоние уран бэлгээрээ баясуулба.

Олондо мэдээжэ "Магтаал" ансамблинхидай (хүтэлбэрлэгшэнь **Россин** соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ **А. Г. Балдаева**) бүлэгтэ һанатайшуултай хамта залуушуулай, хүүгэдэй бүлэгүүд ехэ зохидоор дуулажа, хатаржа, бэлиг шадабаряа гэршэлһэн байна.

Арадай дуушан, республикын соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ **Даша Базаров**, мүн **Сыдып Банчикова** гэгшэд урданай дуунуудые уянгатуулан таталуулба. "Холын харгыда" (хүгжэмынь **Б. Цырендашиев**ай, үгэнь **Ц. Дондогойн**) гэхэн дууе **Виктор Хубаев**, "Цог дууе" (хүгжэмынь **Б. Ямпиллова**й) республикын габыяата артистка **Дымбрын Ринчинова** гэгшэд гүйсэдхөө.

Түбэнгийн хоолойгоор дууладаг "Байгалай" бүлэгы (дуушанинь **Л. Бабалаев**) шагнашад халуун-альга ташалгаар угтаһан байна. Оротоной хатар хүүгэдэй бүлэг "Булжамуурайхид" харуулаа.

Тала бүрээ тарбажа, Тангалай бүри аянга. Аянгата ахайнар Аян шэнгээр нэрбөөнтэ...

гэхэн нэрбөлгын дуугаар тоонтынхид программаа эхилээд, өөхөр наада бэлэглээ, бэшэ зоние дүхэритгөө уряа.

Энэ концертые режиссёр, республикын соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ **Т. Баханова**, абяа тааруулдаг оператор **А. Желәев** гэгшэд бэлдээ, Буряад Республикын габыяата артистка **Дабацу Юндунова** хүтэлбэрлөө.

Концертын түгэсэһэнэй һүүлдэ Хэжэнгын захиргаанай гулваагай орлогшо **В. Б. Одоева**, буряад хэлэнэй багша **С. Ц. Моланова** гэгшэд бидэнтэй уулзажа, сэдхэлэйнгээ баяр мэдүүлжэ, ийгэжэ хэлээ һэн: "Мэргэжэлтэ артистнуудтай яһала уулзажа, уран бэлгигыень сэгнэжэ байдагбди, тиибэшые фольклорно ансамблин, мэргэжэлтэ бэшэ бүлэгүүдэй бэлиг шадабарие хаража, сөгнэжэ байхада, хэды гоёб даа, сэдхэл дүүрэн, тон баяртай байнабди". Съездын делегадуудай сэгнэлтэһээ дээрэ сэгнэлтэ үгы бишу.

**УРДАНАЙНГАА ЁНО ЗАНШАЛДА ТҮШЭГЛЭН...**

...Уян хүгжэм зэдэлнэ. Лимбын уянгата аялга урданай байдалые хэргээн харуулһандал болоно:

Урайхани, урайхани орхиноноо Уриһанда тоотой болгоё, Урайханһаа орхинон ёохороо Хатарха тоотой болгоё!

Иимэл һайхан удхатай үгэнүүдээр Бүгэдэ буряадуудай 2-дохи съездын делегадуудта зорюулагдаһан концертын (буряад драмын театр соо) эхиндэ бүхы фольклорно ансамбльнууд гарива, ёохорой наада харуулба. Энэ концертын программада гоё һайхан хатарнууд олон байгаа. "Худар Дунгыдаа" гэхэн буряад, хальмаг хатарнуудые "байгалайхид" хатарба. Олондо мэдээжэ "Манай басагад" (**М. Заславскийн** найруулга) гэхэн хатарта "Байгалай" залуу бүлэг ехэ зохидоор хатарна, һайхан буряад басагадай урин нугархайе хатар соогоо гэршэлнэ.

Т. Михалёвагай хүтэлбэрилдэг "Истоки" гэхэн шэмээшгүүдэй ансамбль арадайнгаа хатар, дуунуудые съездын делегадуудта зорюулба. "Ангара" гэхэн фольклорно

**Б. ДОРЖИЕВА.**

**МА**Л ажалай эгээл харюусалгатай хаһань оробо. Үбэлэй хүйтэн үшөө үнгэрөөгүй, малай фермэнүүдтэ байһан тэжээлэй нөөсөннь яһала хороо, тиймээхэ үлэһэн үбһээ, силосээ, сенажаа зүбөөр хубаарилжа, ногооной гаратар хүргэхэ гэшээ манай мүнөөдэрэй гол шухала зорилго болоно.

Таряашадай ажахынуудай Ленинэй нэрэмжэтэ нэгдэлэй малшад энэ жэлэй малай үбэлжэлгэдэ хэды шэнээн тэжээлтэй ороһыень дурдангүй гарахын аргагүй. Урзанда жэлэйнгээ хэмжээндэ адууһа малайнгаа тоо толгойнь үлөөһэн байгаабди. Үнгэрһэн намар, малай үбэлжэлгын эхиндэ, бидэ малай условно толгой бүхэндэ дунда зэргээр 20 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй тэжээл хубаарилжа үгөө хэмди. Тийхэдээ үбэлэй-хабарай харануудта яһала хүрэхөөр орооһо таряанай зүйл, силос, нэгдэхэ классай шанартай үбһэн, витаминтай ногооной гурил хубаарилгадан болоно гэшээ.

Манай ажахы үнгэрһэн хэдэн жэлэй туршада үбэлэй үедэ тэжээлэй холисо хуурайгаар бэлдэхэдэ заншалтай болоһон байгаа юм. Тээд энэ шухала хэрэг эрхилхэдээ, электрын элшэ хүсэ, түлишэ ехээр гаргалнабди. Иимэ гаргаша хэнгүйгөөр тэжээлээ шанаржуулжа шадахагүй байһамнай эли юм бээ. Мүнөө жэлэй малай үбэлжэлгын үедэ энэ гуримаа хэрэглэхгүй гэжэ шийдэбди.

Һү хаалингаа фермэнүүдэй үнээдтэ тэжээл шанаржуулагдангүй, минн лэ юрын гуримаар үгтэдэг байна. Тийхэдээ малшаднай хубааряар үгтэһэн тэжээлээ зүбөөр, гэмтайгаар хэрэглэхэ ёһотойт гэхэн заабари абанхай юм. Эгээл үнэгүй тэжээл болохо голоомоёо зүбөөр хэрэглэхын тула үбэлэй харануудта заагагүй тэрэнээ хэршээд, силостэй холижо, һүүлдэнь таряа талханай зүйлтэй худхажа, эхээһэн хойноо малдаа эдиюлхэ гэхэн зорилго табья хэмди. Зарим фермэнүүдтэ энэ талаар муу бэшэ үрэ дүнгүүд туйлагдаа. Жэшээлхэдэ, Иван Кириллович Солодухиной даадаг һү хаалин 1-дэхи фермын малшад үнээдтэ иимэ аргээр тэжээлээ шанаржуулжа эдиюлдэг болоходоо, тэдэнэйнгээ ашаг шэмьень эрид дэшээлүүлһэн байна. Эдэнэр мүнөөдэрэй байдалаар һү хаалыараа түрүү ябаһан

гурбадахи фермын коллективье нилээд ахижа гараба. Үнгэрһэн январь нара соо нэгдэхэ фермынхид үнээн бүриһөө үдэр бүхэндэ дунда зэргээр 7 килограмм һү хаажа абаа. Хаамхай үнээн бүриһөө энэ үрэ дүнгын бүришье дээшээ болоно. Хаалишад Ульяна Григорьевна Хромых, Галина Артамоновна Сластина, Елена

гаргаһан байна. Тэрэ нёдондо жэлэй намар эмэ зуһаг хонидой отара даажа абаа хэн. Отара дээрэ мүнөө тэрэнэй хани нүхэр Надежда Поликарповна Александр хубүүн хоёрын ажаллана.

Мүнөө үедэ хонин хүрэгэй ехэл олзогүй болоһон сагта энэ халбарияа огтолон үгы болгонгүйгөөр саашадань

**Малай үбэлжэлгэ-шанга шалгалта**

**ЭГЭЭЛ ОРОЛДОХО ХАҢАМНАЙ**

Васильена Сазонова болон бусад эгээл ехэ һү хаагаад ябана.

Энэ жэлэй эхинһээ манай ажахын үнээдэй һү шэмьень зарим тэды дээшлээ. Тусхайлбал, үнгэрһэн январь нарада, нёдондоной энэ үеынхитэй зэргэсүүлэн харахада, һү хаалиннай аяар 34 центнерээр ехэ болоно. Залуу малай шэгнүүр абалга мүн лэ 46 центнерээр дээшлээ. Үнөөхил һү хаалин 1-дэхи фермын ахалагша тугалшан Полина Андреевна Кошелева январь нарада даалгадан бүлэг тугалнуудайнгаа толгой бүрийн шэгнүүр сүүдхын туршада 592 граммаар дээшлүүлжэ шадаһан байха юм.

Ахалагша үхэршэн Сергей Корнеевич Иванов тэрэнэй тугалагша Давыд Рымарев хоёр энэ үбэлжэлгын үедэ залуу малаа гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлэн харууһалхабди гэхэн найшаалтай үүсхэл ажахы дотороо гаргаа хэн. Тогтууригүй мүнөөнэй сагта эдэнэрэй худалдаанда ошохо малаа шахан таргалуула талаар иимэ үүсхэл гаргаһаниинь онсо удха шанартай.

Иимэ нарин харууһан доро байһан малай шэгнүүрын хараа байса дээшлээ. Үнгэрһэн нарада тэдэнэрэй гүүргын хашарга бүхэнэй шэгнүүр сүүдхэдэ дунда зэргээр 800 граммаар хүндэ болоо гэхэ гү, али ажахын бэшэ гүүртэнүүдэй малай шэгнүүрхээ хоёр дахин дээшээ болоно.

Хонин ажалнай баһал муу бэшэл даа. Ахалагша хонишон Иван Ермилович Ковалев даалгадан хүдэлмэридөө онсо ондоогоор хандааг хүн юм. Энэ нүхэрнай ажахы дотороо гэр бүлөөрөө хүдэлжэ гэхэн үүсхэл

үсхэбэрлхэ хэрэгтэмнай иимэ хүнүүдэй үүсхэл гаргажа ябаһаниинь яһала найшаалтай. Нүхэр Ковалевой даадаг отарада ажал хэрэгын яһала урагшатай. Һүүлэй мэдээгээр эндэ 330 хурьган абтаад байна. Эдэнэр зуунай 90 хурьга абажа түлжүүлхэ хараа зорилготой юм.

Гахайн фермэ дээрэхи байдалнай угаа хүндэхэн. Юуб гэхэдэ, бидэ гахайнуудтаа тусхай тэжээлээр яһанай гурил, загана, витаминуудаар хангажа шадаһагүйбди. Энэ жэлэй үбэлжэлгэ ядамаггүй үлгэргэхын тула талха таряанай зүйлэй хажуугаар витаминтай ногооной гурил, хэршэгдэһэн нарһанай шэлбүүһэ үгэлсэнэбди. Зундаа гахайнуудаа тусхай байрада байлгажа, ерэхэ үбэлжэлгэдэ халаахай болон бусад витаминээр элбэг тэжээл нөөсөлхөөр хараалнабди.

Малай үбэлжэлгын эгээл харюусалгатай хаһань оробо. Эгээл энэ үедэ үлэһэн бүхы зүйлэй тэжээлээ бүридхэжэ абабабди. Талха таряанай зүйл гол һуури эзэлхэ юм ааб даа. Мүнөөдөө центнер энэ зүйлэй тэжээл 6700 үлэнхэй.

Юрэдөө, энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ эмхи гуримтайгаар, гарза хоролто багатайгаар үнгэрэхэ арга боломжо маңда бии. Гансал малшадай оролдогһоо энэ харюусалгатай хаһын дүн сэхэ дулдыдаха байна бшуу.

**Василий ВАСИЛЬЕВ,**  
Тарбагатайн аймаг  
таряашадай ажахынуудай  
Ленинэй нэрэмжэтэ нэгдэлэй  
ахамад зоотехник.

**ХОНИ ХУРЬГАДАЙ МААРААН СОО...**

Ивалгын аймагтай совхоз-техникумэй хамһабариин ажахын отарын ахалагша хонишон Вера Будажаповна Балдунникова һүүлэй жэлнүүдтэ хонин бүхэнһөө хурьга абажа түлжүүлнэ. Тус отара Улаан-Үдын аэропортоо холо бэшэ газарта байрладаг. Зунай болон намарай үедэ эхэ хонидые бэлшээридэ адуулхада бэрхэтэй шарнууд үзэгдэнэ. Зайгуул нохойнууд хонин хүрэттэ довтолно, заримдаа гэмтээнэ.

—Зарим хулгайша хүйхэрнүүд автомашинада хонидые ашаад ябашана. Бэлшээрийн заха үзүүртэ байһандаа автомашины номер хаража үрдихгүйш. Хонидые бэлшээридэ гаргахандаа, заахан газар дээрэ манахагүйш, харин тараажа, уужам талаар бэлшээхэ баатай болонобди,— гэжэ Вера Будажаповна хөөрөнэ.

Хабшуу, уйтан бэлшээридэ байбашье, намартаа яһала хайн тамиртай болоһон эхэ хонид ута үбэлжэлгые ядамаггүй үнгэргэнэ. Отарада 411 эхэ хонид тоологдоно. Сагалганай үеэр тэдэнэй хахадын гү, али 210-ниинь хурьгалжа, түл түрэсэн тэнжүүлэгдэжэ байна. Хурьгалһан хонидой дунда нула, үбшэн хонид харагданагүй. Эхэ хонидой дэлэн дүүрэн, хурьгад эхынгээ уурагта садана. Садхалан хурьгад бэхи бэетэй, түргөөр томо болоно, элдэб үбшэндэ дайрагданагүй бшуу. Мүнөө жэлдэшье тус отарын хонишод эхэ хонин бүриһөө хурьга абахаар эхэнхэй. Хониной гарза гаргашан ехэ гэлдээд, олон совхоз, колхозууд хун сагаан хонидоо хэлэшгүй олоор үсөөрүүлнэ. Энэ найшаахаар хэрэг бэшэ. Ойрын сагта хониной ноһон алтанай сэнтэй, арһаниинь үнэ сэнтэй болохол байха. Мүнөө нэгэ миллионной сэнтэй костюм оёходо, 800 грамм хониной сэбэр ноһон ороно гэжэ бү мартая!

Урданшье, мүнөөшье оронгынхид хонин ажалаараа аймаг соогоо суурхадаг. Колхозой хонидой 7 отарада тус-тустаа 210-250 толгой эхэ хонид байрлана. Урдынхидаал адли 580-600 толгой эхэ хонидые отарада барихаяа болинхой. Юуб гэбэл, гэр бүлөөрөө отарада ажалладаг болоо бшуу.

Колхозой 1898 эхэ хонинһоо 1000 хурьгад абтажа, тэнжүүлэгдээд байна. Колхозой ахалагша хонишод Баир Базаров, Баатар Мункуев, Цырен-Бүтэд Сабадаева гэлшэдэй даадаг отаранууд 120-130-150 хурьгадые нэгэшье гарзагүйгөөр харууһална. Отарануудай байрануудын хайн, дулаан, һаруул сэбэрнүүд. Эртэ гараһан хурьгадта сэбэр амһартанууд соо уһан табяатай, хобтонуудаар дүүрээс даһан, хөө, хирпиисын бутархай харагдана. Эртын хурьгад таһалганууд соогуур амьарлагдан харууһалагдана.

Харин хаяхан гараһан хурьгад эхэтээ сүүдхэлэн клеткэнүүд соогуур байрлана. Иигэжэ харууһалагдахадаа, хурьгад түргөөр эхээ-таняжа һурана, эхэн хурьгадтаа мээхэй болошоно. Эгээл найшаалтай юмэниинь—хурьгад эхынгээ уураг хүхэжэ һурана.

Оронгын колхозой отаранууд дээгүйг ябахада, нэгэшье хонишон гомдолой тэмдэг үзүүлнэгүй. Салин хүлһээс сагоого абадагүйшье һаа, хонишодой сэдхэл уужам тэнюун. Энэ ехэ найшаамаар хэрэг. Медицинын хүдэлмэрилэгшэдэй, наймаашадай хангалта муу бэшэ. Үнгэрһэн жэлтэй сасуулахада, хониной түл абалга Оронгодо муу бэшээр үнгэрнэ. Хабарай эгээл харюусалгатай үе саг—март, апрель харануудые хонишод эмхитэй, журамтай дабаа һаа, хун сагаан хонидой Оронгын тала дайдаар олошорхонь дамжатгүй. Хабарай хагсуу һалхи шуурганда отара бүхэндэ тэжээл таһалдаха ёһогүй. Колхозой мэргэжэлтэд үбэлжэлгэһөө үлүү ехэ анхарал табижа, отарануудаар ябаха зэргэтэй. Онсолон хэлэбэл, ветеринарна хүдэлмэрилэгшэд залхуурангүй, отарануудаар харгылжал байха болоно.

**В. БАТОРОВ.**

**Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд**

**ҮХЭРЭЙ МЯХАН ҮНЭТЭЙ БОЛОБО**

ЭНЭ УДАА хотын түбэй дэлгүүр дээрэ болоһон гайхал гэбэл, үхэрэй мяханай сэн үнгэрһэн неделин һүүлшын үдэрнүүдтэ аяар 33 процентээр ургажа, үмсэһөө ороһон килограмм мяхан дунда зэргээр 23000-25000 түхэригтэ, сээжын хабһан талан—18000-19000, шагайтаны 11500 түхэригтэ хүрээбэ. Гахайн килограмм мяханай сэн тэрэл хэмдээ үлөө гэхэ гү, али үхэрэй мяханай зэргэсүүлхэдэ, яһала үнэгүйгөөр харагдаха юм. Үнгэрһэн амаралтын үдэрэй байдалаар килограммын 16-19000 түхэригтэ болоо. Хониной, мориной мяхан наймаанда табигдабагүй.

Үхэрэй гэдэһэ дотор энээнһээ урагша яһала элбэгээр дурадхагдадаг һаа, энэ үдэр миил хоёр газарта наймаалагдаа.

Түрүүлэн мяханай зүйлнүүдтэ тогтоо хөдөө тахяагай мяханай сэн тушаа дурдая. Загарайн бройлерно фабрика асарһан туранхайшаг дальбараагайнгаа килограмм мяханда аяар 12500 түхэриг эрихэ юм. Америкын тахяагай гүр мяханай ба Франциһаа асарагдан саарһан

мэшээг соо багсалжа хэһэн, шарахаар бэлдэгдэһэн тахяагай мяханай сэн тэрэл хэмдээ үлэнхэй.

Горкоопторгын зүгһөө наймаалагдаһан гахайн килограмм мяханай сэн 18000 түхэригтэ аад, тэрэниие худалдажа абаха дуратай хүнүүд балай харагдабагүй.

Амаралтын үдэр колбасагай ба мяханай зүйлнүүд урданайхидал адли баһал элбэгээр асарагдаа. Улаан-Үдын мяханай комбинадай үйлдбэрилһэн продукци киоскнуудташье, үмсэдөө худалдадаг хүнүүдташье ехэл элбэг гэхэн тобшолол хэхээр. Юундэб гэхэдэ, тэдэниие наймаалһан зон сэн дороо хүнэй анхархаар Улаан-Үдын мяханай комбинадта үйлдбэрилэгдэһэн гээд бэшэнхэй. Тодорхойлон хэлэбэл, комбинадай мэдэлэй киоскнуудта худалдагдаһан килограмм ветчина—32340, шанагдаһан хониной "любительскэ" сортын колбаса—20570-26400, "саянска" сортын колбаса—21340, "свиной" сортын колбаса—21280, "одесскэ" сортын дутуушагаар сонгогдоһон колбаса—27610, хүзүүнэй наридха мяхан—38940,

карбонат—38940, пастрома—35970, татагдаһан рулет мяхан—33000, горкоопторгын киоскдо: килограмм сосиска—22000, шанагдаһан "хониной любительскэ" сортын колбаса—22400.

**Загаһанай зүйлнүүдһээ:** горбуша, селёдко, омоли, ялаагана гэхэ мэтэ нилээд элбэгээр асарагдаһан байгаа. Тэдэнэй сэнгүүд тухай хэлэбэл, даһалагдаһан горбуша—11000, селёдко—14000-15000, омоли—18000, багашагаар даһалагдаһан омоли—12000-17000.

**Һүнэй зүйлнүүдһээ:** саарһан туулмагтай хахад литрэй һүн—1600, саарһан туулмагтай хахад литрэй кефир—1750, хахад литрэй шэлтэй кефир—2250, 250 грамммай эзэгэй—3600, 250 грамммай зөөхэй—3600.

**Огородой эдээнһээ:** килограмм морхооб—4500-5000, свёкло—4000-5000, помидор—18000-20000, шэнэ үгэрсэ—16000-18000, һонгино—4000-4500, капуста—4000-4500, даһалагдаһан үгэрсэ—10000, чеснок—14000-25000, хартаабха—2200, 10-най хүнэгөөр—15000, багса мангир, багса укроп—3000 түхэригтэ хүрөө.

**Жэмэсһээ:** килограмм яблока—5500-8000, Америкэһээ асарагдаһаниинь 15000, груша—6000, мандарин—6500, апельсин—6500-10000, банаан—11000, гранат—13000 түхэригөөр зондо дурадхагдаһан байна.

**Бэшэ зүйлнүүдһээ** абаад харабал, тахяагай нэгдэхэ категориин 10 үндэгэн—7200, II категориинхын—6800, зүгын килограмм тоһон—17000, гахайн даһалагдаһан саала—20000, элһэн саахар—3800-4200.

Энэ үдэрэй хоёрдохи гайхалын, хүдөөһөө асарагдаһан мяха худалдажа абаад, дам саашань худалдагшадай зариманиинь "Антрекот" гэжэ ГООП-ой гэшүүдээр абтаһан байха юм. Энэмнай юун тиймэ шэнэ эмхи бии брлооб гэхэн асуудалда, "оптоор мяха худалдажа абаад, наймаалдаг хотын эмхи (ГООП) байгуулагданхай юм" гэжэ тэрэнэй нэгэ гэшүүниинь манда ойлгуулжа хэлээ хэн. Ямар зорилготойгоор иимэ эмхиин байгуулагдаһыень бидэ тодорхойгоор мэдэжэ, шадахагүйбди.

**Редакциин социальн-экономическа таһаг.**



**Ардан Зонхоевы** 1938 ондо, Буряад-Монголой Республикын Совнаркомой Түрүүлэгшэ Соломон Матвеевич Ивановой урилгаар Алайр нютагһаа, Буряадай түрүүшын декадын бэлэдхэлдэ хабаадалсахыень манай республикада урижа асараа хэн. Республикын правительствын дэргэдэ декадада бэлдэлгын эмхидхэлэй комитет партиин обкомой 1-дэхи секретарь С. Д. Игнатъевай хүтэлбэрээр бии болгогдоо бэлэй. Энэ үедэ Буряад-Монгол республикын гүрэнэй филармони эмхидхэгдэжэ, энэ филармонидо буряад-монголарадай хүгжэмэй оркестр бии болгохо гэгээн тогтоол абтаа бэлэй. Энэ тогтоол бэлүүлхын тула ехэхэн ажал хэрэгтэй байгаа, юундэб гэхэдэ, хүгжэмшэд, хүгжэмэй инструментүүдынь үгы байгаа. Удангүй композитор Ж. А. Багуев Москваһаа олон янзын хуурнуудыг бэлдүүлжэ асаруулаа. Эдэниинь ахалагша мастер Шошин тушаажа абаа.

хайжаруулхын тухай ехэ удхатай, сэнтэй бодол, заабари зүбшөөл Ташкентын консерваториин арадай хүгжэмэй инструмент бэлэдэг таһагай багша, профессор Ашот Иванович Петросьянц А. Зонхоевто үгэһэн байдаг. Энэ ханамжануудын Буряадай Министрүүдэй Советэй Түрүүлэгшын орлогшо нүхэр В. А. Сахьяновой хүтэлбэри доро ехэ суглаандээрэ хоёр дахин зүбшэгдэжэ, буряад арадтаа



гэхэдэ, оркестртэ сэхинь Европын инструментүүд: контрабас, виолончель, кларнет, гобой, флейтэ ба сохидог түхээрэлгэ болоно. Эдээнэй дунда үхибүүдэй скрипкын абятай хуурай абьян, мандолинын-домбрын абятай прима-чанзын абьянууд буряад нэрэтэй оркестрые Европын оркестрэй абянтай адли болгожорхино. Гансал бас, тенор-чанзын абьянууд дилээнхинь буряад дуунай үнгэ түһөөтэй шэнги болгохо юм.

**О**РКЕСТРЫЕ жэнхэни буряад абятай болгохын тула, эндэ сэбэр буряад дуутай инструментүүдые оруулха ёһотой байна. Жэшээн, морин-хуур, ятаг, хучир, хроматическа хүгэлтэй (найралгатай) дэмчиг, эдэб абятай хэнгэрэгүүдые, сангуудые, тиэхэдэ түүбэ, вентиль табигдаһан үхэр бүрээ гэхэ мэтэнүүд болоно.

Буряад арадай инструментүүдэй газаа тальень нэгэ дүрсэтэй болгохо, илангаяа толгойнуудынь, арһа татажа бүтээдэг дээдэхи декэнүүдыень шанаржуулаха хэрэгтэй.

Жэшээн, манай аха, дүү монгол арадай хүгжэмэй-инструментүүдэй абяаниинь арадайнгаа хоолойдо нилээдгүй дүтэ байдаг (фонетикэ, тембр). Манай зорилго хадаа дээрэ тоологдоһон дугуу дундануудые усадхаха ёһотой байнабди. Үшөө нэгэ дутагдал гэхэдэ, Буряадай Ниитын эрдэмэй институтта арадай инструмент шэнжэлхэ таһаг үгы байна. Эдээн тухай буряадай хүгжэм зохёогшодой, уран зураашадай бүлгэнууд, Соёлой министерство гэдэгүүд ханалаа табиха, ханамжалха ёһотой байна. А. Зонхоев албанайнгаа амаралтада гараашыё хаа, амаржа хэбтэдэггүй, буряад арадайнгаа хүгжэмэй инструментүүдые үшөө саашань хүгжөөхэ, дэбжээхэ ябадалда хубитаяа оруулан зандаа. Мүнөө үень А. Зонхоев Буряадай Республикын Соёлой министерствын зарлигаар Л. Линховоиной нэрэмжэтэ үхибүүдэй хүгжэмэй хургуулиин дэргэдэ буряад арадай хүгжэмэй инструментүүдые хэдэг, заһадаг студи бии болгохо ажал хэрэг ябуулжа байна. Энэ хэрэгтэнь хүгжэмшэдэ амжалта хүсээл! Соёл **ЦЫМПИЛОВ.**

**Буряад ороной солото хүнүүд**

**ЖЭНХЭНИ АЯЛГА ЗЭДЭЛҮҮЛЭГШЭ**

Декадын бүлэгэй ударидагша Гомбо Цыдынжапович Цыдынжапов аха дүү Монгол оронһоо арадай олон янзын хүгжэмэй инструментүүдые: чигиза, хучир, лимба, иочин гэхэ этэнүүдые асаржа, Буряадай хүгжэмэй оркестр бии болоо хэн. Энэ оркестрэй нуури дээрэ Буряадаймнай дуу, хатарай "Байгал" ансамбль эмхидхэгдээ. Ардан Зонхоев 1944 онһоо эхилээд, 1964 он болотор "Байгал" ансамбльтай бүхы орон соогуураа, хилын саагуур (Польшо, Чехословаки, Венгри, Монгол) нилээдгүй олон концертүүдые үгэлсэжэ, буряад арадайнгаа аялга дуу, соёлые нэбтэрүүлжэ, нэрэ сольень дээрэ үргэжэ ябаһан намтартай. Нүүдэй жэлнүүдтэ А. Зонхоев Улаан-Үдын П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледжэ багшалжа байхадаа, Буряад Республикаһаа гадна Шэтын, Эрхүүтэй областнуудаар, Тыва, Саха (Яхадай) Республикануудаар оёрынгоо мархаан хүгжэмэй инструментүүдые тараажа, заһажа, оркестрүүдые эндэ тэндэ эмхидхэхэ таладань туһалжа, зүбшөөл үгэжэ байдаг байгаа. Тэрэ Буряадайнгаа гурбан ехэ декадануудта дэбхитэйгээр хабаадалсаһан, олон тоото грамота, дипломуудаар шагнагдһан байха юм.

хүгжэмэй инструментүүдые бэлэдэг мастерской бии болгохо, хүгжэмэй инструмент дээрэ наададаг шабинарые бэлдэхэ, республика дотороо хүгжэмэй хургуулинуудые олоор нээхэ тухай шиидхэбэринүүд абтаа хэн.

Удангүй Улаан-Үдын П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищин дэргэдэ буряад арадай инструментүүдэй таһаг нээгдээ. Энэ хэрэг бэлүүлхэ, эмхидхэхэ талаар Чайковскиин нэрэмжэтэ училищин дарга З.Б. Тогочева ехэ багьянтай.

Улаан-Үдэдэмнай Л. Линховоиной нэрэмжэтэ хүүгэдэй хүгжэмэй 1-дэхи хургуулида, 1-дэхи интернат лицейн дэргэдэхи хүгжэмэй хургуулида болоод Хэжэнгэдэ, Хоридо, Мухар-Шэбэртэ, Түнхэндэ, бусад нютагуудташыё хүүгэдэй хүгжэмэй хургуулинуудта буряад инструментүүдэй таһагууд нээгдээ хэн.

1978 ондо хүгжэмэй инструментүүдые бүтээдэг мастерской Улаан-Үдэдэмнай нээгдэһэн аад, харин тэрэмнай хаяхан гал аюулай усалда ороһониинь харамтай. Хүндэ сагай болоошыё хаа, арадайнгаа соёл, искусство дэбжээхэ ёһотой байнабди. Арадай хүгжэмэй инструментүүд хүгжэм хүгжөөхэ талада ехэ удха шанартай. Мүнөө үеын буряад инструментүүдэй фонетикэ тембр хоёрын лаб хайн үшөөл тодороо, олдогдоогүй байна. Мүнөөнэй хуурнуудай абяаниинь үхибүүдэй скрипкын абянтай адлишуу. Илангаяа прима-чанзануудай абяанууд домбра, мандолинын абяануудтай адлишуу.

Жэшээн, манай Буряадай Республикын Гүрэнэй телевидени, радиогой буряад хүгжэмэй оркестр шагнаад үзэхэдэ, эндэ буряад тембр муу дуудһана. Энэ юуһинээ болоноб

**Уншагшын ханамжа**

**ҮШӨӨ ДАХИН ТАЙШАА ТУХАЙ**

Мүнөө Бүгэдэ буряадуудай хоёр дугаар хуралдаан боложо байна гэшэ. Энэ хуралдаание угтуулан газетэ болон радио, телевиденээр хүнэй ханамжа дурадхалнууд олоор толилогдодог, дамжуулагдадаг болоод байһаниинь эли. Тиимэһээ би өөрынгоо нэгэ богонихон ханамжа тухай хэлээ хаа гэжэ бодобоб.

Мүнөө хадаа хэнэйшыё мэдэһээр, Россин Федерацида арадшалагдаһан хүтэлбэри бэлүүлэгдэжэ, гүрэн дотор дэлгүүрэй харилсаан нэбтэрүүлэгдэжэ байна ха юм. Мүн тэрэнтэй хамта засаг, захиргаанай бүхы захиргаануудта дээдэ тушаалтан, бүгэдэ хунгалтын гуримаар дэбжүүлэгдэнэ. Тиигэжэ бидэ, буряадуудшыё хадаа олоонитээрээ хунгаһан президенттэй болонхойбди. Олонхи зоной ханаанда таараһан президент гүрэнөө толгойлхоодоо хайн гэшэ гэхээр болоод байна.

Гэбэшыё, тон манай республика, Россин Федерациин бусад хубинуудһаа бага сагашыё хаа, онсо илгаатай байха юм. Тэрэнь юуб гэбэл, манай республика үндэһэн буряад зонойнгоо нэрээр Буряад Республика гэжэ нэрлэгдэнэ. Тээд үндэһэн буряад зон энэ түрэл орон дотороо үсөөн тоото яһатанай байдалда оронхой байнабди. Буряад зон республикын бүхы зоной тоогой оройдоол хорёод багахан гаран процентдэ хүрэнэ бшуу. Тиимэһээ Буряад Республикын хунгалтын гуримаар саашадаа ямар хүн ото толгойлдог байха гэжэ эли мэдэхээр байна ха юм. Мүн Улаан-Үдэдэ хаяшаг үнгэрһэн хотын захиргаанай гулваагай хунгалта имэ ушар гэршэлжэ үгөө бэлэй.

Энэ ушараар дашарамдуулан хүүлшын үедэ зарим зоной зүгһөө Буряад Республикадаа Президентын хажуугаар тэрэнтэй адли эрхэтэй тайшаагай тушаал бии болгоё гэгээн дурадхал оруулдаг болонхой. Тэрэ тушаалда буряад зоной дундаһаа хүн хунгагдан табигдаха ёһотой гэгдэнэ бшуу.

Иигэжэ хунгагдһан тайшаа хадаа, минии ханахада, урданай тайшаанарта адли үүргэтэй байха ёһогүй гэхэ байнаб. Юундэб гэхэдэ, Буряад орондомнай Хубисхалай урда тээ Талын дүүмын тайшаанар гэжэ отог бүхэнэй түлөөлэгшэ ноён табигдадаг, үшөө, үнгэржэ ерэхэдээ засагынь, үри һадаһандаа дамжуулагдадаг байгаа.

Тиэхэдэ Буряад орон дотор Түб захиргаан гэжэ байгаагүй. Тиимэһээ тэрэ үеын тайшаанар хаанахиб даа ондоо тээхи губернаторай мэдэлдэ байдаг ба өөһэд хоорондоо нягта холбоогүйгөөр нютагайнгаа зониие хүтэлбэрилдэг байһан. Энэнь хадаа буряад арадай хоорондоо холбоотой, бэхи нягта нэгэ үндэһэ яһатан (консолидаци) болохо таладань ехэ хаад татадаг байгаа.

Харин мүнөө хадаа Буряад орон дотор президенттэй адли эрхэтэй ганса тайшаае буряад зон өөһэдөө хунгажа олоод, президентын дээдэ захиргаантай хамта байлсан ажалаа эрхилдэг байха ёһотой гэхээр байна. Тэрэ тайшаа хадаа үндэһэн буряад зонойнгоо эрдэм соёл, ажыхы, ажабайдал, ёһо гурим, эд эдлэл мэтын зонойнгоо бүхы һонирхолто зүйлнүүдые (интересы) хамгаалжа, аршаджа, туһалжа, шиидхэжэ байха уялгатай хүн болохо ёһотой гэхээр юм. Тобшолон хэлэбэл, Буряад ороной дээдэ засаглалда тэрэ үндэһэн арадайнгаа түлөөлэгшэнь болохо үүргэтэй байхаар гэжэ ханагдана.

Тиимэ хэн тула тайшаагай тушаал тухай статья Буряадай Конституци соо нэмэгдэн оруулагдажа, тэрээндэ хуулиин ёһоор алишыё талаһаа тон таараха этигэмжэтэй хүн хунгагдан баталагдаха зэргэтэй. Хэрбээ иимэрхүү үүргэтэйгээр Буряад орондоо нэгэ тайшаа дээдын захиргаанай газарта бии болгобол, би хайшаажа, дэмжэхэб гэгээн ханамжаяа мэдүүлнэб.

Тайшаа гэжэ үгые зарим зон урданай үгэ гэшэ, хаанта засагай үе саг руу һөөргөө бү жүдхэе гэжэ арсаха зон байжа магад. Гэбэшыё, энэ хуушан үгэдэ шэнэ удха оруулжа, ондоо үүргэ дүүргэхэ тушаал болгохоодо, таарамжатай гэхэ байнаб.

Мүнөө энэ ябажа байгаа нэльбэн шэнэдхэлгын үедэ хуушанай олон үгэнүүд шэнэ удхатайгаар арадай хэлэндэ абтаг хэлэнэй жаса (словарный фонд) баяжуулжа байдаг болонхой, жэшээлхэдэ: замбуулин, туужа, арамнайла гэхэ мэтэ. Тиимэһээ "тайшаа" гэжэ үгэһөө айха хэрэггүй гэхээр байна.

Буряадай тайшаае бии болгохо тухай Бүгэдэ буряадуудай II съезд дээрэ зүбшэн хэлсэбэл, таараха гэжэ ханахаар юм. **С. НОРЖИМАЕВ,** пенсионер.

Энэ байдал яажа

**Үндэршэг** аад, ташарайгүй бээтэй, түргэн ябадалтай, даруу дамай зантай энэ хүн тухай Бархан нотагайхид ехэл хани халуунаар хөөрөлдэдэг.

Барханай дунда хургуулида багшаар хүдэлдэг Б. У. Раднаев хадаа 34 жэлэй хутасаа соо түрэл нотагтаа ажаллажа, хэды олон хүбүүд, басагадыг хурган хүмүүжүүлжэ, ажабайдалай үргэн замда гаргаа гээшэб?!

Өөрөө Бубей Ухиновичтай хуушанай танилби. Тиимэһээ энэ хүн тухай, тэрэнэй намтар тухай найн мэдэхэб.

Дунда хургуули дүүргээд, нотагтаа хүдэлжэ захалаа. Ажаллажа байгаад, Бурядай багшанарай институтай биологийн факультет дүүргээ. Энэ предметээрээ багшалаа. Дүршэлтэй мэргэжэлтэдэй тоодо оронхой.

хургуулиин интернат өөрын огородой газартай. Тэндэ хартаабха, капуста, үгэрсэ, помидоршы таригдадаг. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, хамтын байрада байгшад өөһэдөө өөрыгөө огородой эдээ хоолоор хангана бшуу.

Энэ хүдэлмэриг биолог мэргэжэлтэй Бубей Ухинович хүтэлбэрилэн ябуулдаг.

Холын гүүртэ, отарануудта хүдэлдэг хонишод, малшадай хүбүүд, басагад интернатта байхадаа жэл бүхэндэ

өөһэдынгөө хүсөөр багшанарайнгаа хүтэлбэри доро хамтынгаа байрануудыг заһабарилжа, хуушанайн хэмжээндэ оруулдаг. Энэшы хэрэгтэ Бубей Ухинович баһал хубитаяа оруулсадаг гээшэ. хүхэ барижа урлал, модошо дархашууһаа нэгэшыг дутахагүй, шадалтай хүн ха юм.

**Арадай багша алдартай**

**“БЭЛИГТЭЙ ХҮН ДАА”**

—Манай Бубей Ухинович бэлигтэйл хүн даа,— гэжэ барханайхид хэлэдэг. Энэньшы зүбтэй ха. Тэрэниень баримталһан олон жэшээнүүдыг тооломоор. Тэдэнэйн нэгыг дурдая. Залуу наһанһаа Бубей Ухинович Бурядай болон Россин Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Радна Ешонович Ешоной хүтэлбэри доро үүри болохо Базар Санхарович Гармаевтай сугтаа Барханай арадай театрай артистнартай хамта олон тоото зүжэгүүдыг бээлүүлэн, нотаг нугаархинаа хужарлуулан баясуулан лэ байха.

Б. У. Раднаев хадаа мүнөө

жэлдэ эмхидхэн байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойн баяраа угтан тэмдэглэхэеэ байһан арадайнгаа театрай режиссероор олон жэлэй туршада түлооһөггүйгөөр, найн дураараа хүдэлһэн гээд тэмдэглэлтэй. Энэмнай хүндэхэн лэ хэрэг байһан гэжэ хэлэлтэй. Хүдэлмэринин һүүлээр соёлой

хүршэ байдаг туладаа бэшэ, харин хүсэл бодолойngoо талаар бидэнтэйгээ таһаршагүй холбоотой байһан хадаа манайдаа ходо орожо, һаналаа хубаалдажа, болохотой зохид һургаал заабари үгэжэ ябадаг,— гэжэ арадай театрай режиссер Чойнжуровтай хөөрөлдэхэдэ хэлээ бэлэй.

байшанда ерэжэ, оройшог лэ болотор шэнэ зүжэг бэлдэхэш. Хамаг түлбэригүй иимэ хүдэлмэри сүлөө сагтаа үнгэргэхэ гээшэ хүнгэн бэшэ ха юм. Гэртээ бусажа ерээд, Бубей Ухинович үглөөдэр болохо хэшээлнүүдтэ бэлдэжэ эхилээ ааб даа,— гэжэ Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Базар Санхарович нүхэр тухайгаа хани халуунаар хэлэнэ.

—Бубей Ухинович тухай асууна гүт? Эсэсэгүй бээтэй, ходо дорюун ябаха. Сэбэр сагаан һаналтай, найн лэ хүн даа. Өөрынгөө гэрэй соёлой байшантай зэргэлэн шахуу

Мүнөө жэлдэ багша, Барханай театрай артист, нотагайнгаа дунда хургуулиин интернадыг хүтэлбэрилэгшэ Бубей Ухинович Раднаев жаран наһанай жаргалай дабаанда гаража, ажалайнгаа намтарай 40 жэлэй оёе тэмдэглэхэнь гээшэ.

**Золтой жаргалтай  
Зондоо хүндэтэй,  
Бубей багша  
Буянтай эхшэгтэй.  
Зээнэр, ашанараа  
Зүбөөр хурган,  
Олоной түлөө  
Оролдож ябахыетнай  
Үетэн нүхэдтнай  
Үрээнал даа!**

Г. БАДМАЕВ.

**ЭРЭЛХЭГ ХҮБҮҮДТЭ-ҮНДЭР ШАГНАЛ**

Үнгэрһэн жэлэй эхинһээ хойшо манай республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын алба хаагшад Чечен Республика ошожо, зэбсэгтэ тулалдһан хадаа хабаадалһан байгаа.

—Мүнөөдэр бидэ үнгэрэгшэ жэлэй эхиндэ Чечен Республикада болоһон дайн байлдаан соогуур эрэлхэг зориг харуулан долоон хүбүүдтэ Россин Федерациин хайра шагнал барюулхаяа сугларад байнабди,— гэжэ министрэй нэгэдэхи орлогшо, дотоодын хэрэгүүдэй албанай полковник В. В. Харханов уулзалга нээхэдэ хэлэбэ.

Үнгэрһэн жэлдэ манай республикын Дотоодын хэрэгүүдэй 416 хүбүүд энэ дайнда хабаадалһаа. Тэдэнэй дундаһаа хэдэн хүбүүднай баатарай үхэлөөр наһа бараһан, 24-ниинь бандидуудай һомон, снарядуудта дайруулжа, шархатаад, нотагаа бусажа ерэнэн байна. Буряад Республикын МВД-гэй хүдэлмэрилэгшэд Чечен Республикын арадта аха дүү ёһоной туһаламжа болон хамгаалалта үзүүлэхэдэ, баатар габыяа харууланайнгаа түлөө Эхэ оронойngoо шангуудта, чечен арадай зүгһөө баяр баясхаланда хүртэжэ ерэбэ ха юм.

Хүндэтэ манай уншагшад, Чечен Республикада буһалгаашадай үүдхэн дайн “байлдаанда шалгарһан хүбүүдэйнгээ нэрэ, обогыг нэрлэхэ аргагүй байнабди. Энэмнай Дотоодын хэрэгүүдэй албанай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалын нюуса байһыг гэршэлэнэ. Нютагаймнай хүбүүд “Хубийн эрэлхэг зоригой түлөө” орденоор, “Шэн зоригой түлөө”, “Ниитын гурим сахиа талаар эрхимээр алба хэнэнэй түлөө” медалнууд аар шагнагдаһан байха юм.

Буряад Республикын Дотоодын хэрэгүүдэй министрствэдэ олон жэлдэ алба хэнэн, дайнай болон ажалай ветеран Н. Н. Будашкин уялгата албая үнэн сэхээр дүүргэжэ, оронойngoо шагналда хүртэһэн хүбүүдтэ сугларашадай зүгһөө амаршалаа.

Конституцияр хараалагдаһан гурим, журам сахилсахын түлөө ами бээжэйрлангүй, алба хэжэ ябаһан хүбүүдэд доро дохин хүндэлнэбди.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

**АШЫЕНЬ ХАРЮУЛХАБДИ**

Эжы, эжы... Юун гэнэн нангин үгэ гээшэб! Эжын сэдхэл, энэрхы зүрхэн тухай олон дуунууд, шүлэгүүд бэшэгдэдэг. Ури хүүгэдэйн эжыгээ магтан дуулажа ябахада, зүрхэ сэдхэлдэнь ямар найн байна хаб?

Үнэхөөрөөшыг, эхын зүрхэ сэдхэл нэгэл онсо ондоо юм даа. Миний наһахада, оршон тойронхи байгааһыг тад ондоогоор харадаг ха. Энэ алтан дэлхэй дээрэ эхэнэр хүн гээшэ угаа дамжуулан, ажамидарал саашань үргэлжэлүүлнэ гээшэ.

Бурханай табисуураар үгтэһэн энхэргэн зөөлэн, абари зантай, мууе хүлисэжэ шадаха эхэнэрнүүдэй нэгэн, ашата найхан эжымни болоно. Дэлхэй дээрэ эгээл үнэтэй хүмни—миний эжы.

1955 оной июниин 22-то миний хүндэтэ эжы—Татьяна Николаевна Доржиева Захааминай аймагай Үлэнтэ нотагта түрэнэн юм. Эсэгэнь Цыбиков Ошор 2 хүбүүтэй, 3 басагатай байгаа. Одхон басаганиинь миний эжы болоно. Төөбиин нэрэ Дымид-Ханда. “Одхон басаганиинь балшар бага наһанһаа хүбэлгэн ухаатай, дорюун зантай, ходо баярлажа, хүхижэ ябадаг” гэжэ хүршэнэрнай хэлсэдэг. Мүнөөшыг тэрэ зангаа алдангүй, ходо хүндэ найн юумэ хэхыг оролдожо ябаха: “Буян болог” гэжэ маанадтаа ходоодоо хэлэдэг.

Эжы Михайловкын дунда хургуулида 8 класс дүүргээд, Улаан-Үдын медицинскэ училищида ороо. Тус училищида 1974 ондо дүүргээ. Тэрэл жэлдээ инаг гансаа олохо, хадамда гараһан байгаа. Дүрбэн үхибүү түрэнэ, абатаймнай амгалан тайбан ажаһуужа байһан юм. Эсэгэмни гэнтын аюулда орожо, эжы 27-тойдоо нүхэрһөө гээгдэжэ, гансаараа дүрбэн басагадараа үлөө һэн. Гашуудалда хэды абтабашыг, маанадтаа найн хүмүүжүүлгэ олгохо зорилго урдаа табяа һэн. Тиигэжэ энхэргэн зөөлэн эжымни гансаараа бүхы хүсэл оролдолгоороо маанадаа ехэ болгоһон байна.

Бидэнэрээ “газрта дуһангүй”, өөдэмнай хүн болгожо, энэ наһан соогоо гансал басагадаа энхэрэн эрхэлүүлжэ, гэдэһымнай нэгэтэшыг үлдэхөөнгүй үргөө даа.

Хүүгэдэйнгээ найн найхан ябахын түлөө бээ гамнаагүй бшуу. “Хүүгэдэйн гэдэһээ үлдэжэ ерэхэнь ха, ямар амтатай эдээ бэлдэхэ болооб?”— гэжэ эжымнай ходо наһагаа зобожо ябадаг.

Бидэнэр түрэнэн эжыгээ хэнһээшыг найхан, хэнһээшыг хүндэтэй, хэнһээшыг хайратай, хэнһээшыг найн гэжэ ханадагби. Хүндэ сагай ерэбэл, эжыгээ дурдахаш, ехээр баярлахадаа, баһал эжыгээ наһанһаа.

“Басагадни, томо болоходоо, минийнгээ ашыг харюулхал байхат даа” гэжэ маандаа хэлэдэг. “Эжы, ашыетнай заатагүй харюулхыг оролдохобди” гэжэ бидэ хэлэдэгбди.

Хүн бүхэнэй түрэнэн эжы газар дэлхэй дээрэ гансахан ха юм. Аргатайлаа, найнаар хандажа, сэдхэлыг баясуулжа ябаял.

Л. ДОРЖИЕВА,  
БГУ-гай оюутан.

Монгой тамуужан бүхы Росси дотор эгээн үнинэй түүхэтэй тамуужануудай нэгэн юм. Совет засагай үедэ, 1927 ондо урид хургуули байһан байшанда зөөжэ ороһон байгаа. Иимэ хангалтагүй эрхэ байдалда хүдэлдэг тамуужанайхид энэ жэл одоошыг шэнэ уужам байрада орохонь ха даа. Тамуужанай захиргаанай байшанай барилга эршэмтэйгээр ябуулагдана. Котельнэнь хабсаргагдаа, гадна

**ШЭНЭ БАЙРАДА ОРОХОНЬ**

гаражай байрыг барилга түлэг дунда гэжэ тэмдэглэлтэй. Үнгэрһэн 1995 оной туршада Түхэнэй аймагай харьяата газарта оршодог Мондо тамуужанай хүдэлмэрилэгшэдтэ 10 гоё найхан коттедж баригдаа юм.

Манай корр.



Улаан-Үдын Железнодорожно районой поликлиникын шүдэ аргалдаг отделенидэ медсестранууд олон юм. Тэндэ Тамара Ивановна Гергель 27 жэл хүдэлжэ ябана. Дүй дүршөлөөр баян медсестра 1-дэхи категориин врач Вера Григорьевна хамта олон жэл эбтэй эетэй хүдэлжэ байдаг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: медсестра Т. И. Гергель. С. БАЛДУЕВАЙ фото.



Хүн ба үе саг

# НЭРЭНҮҮДЫНЬ САГААРУУЛАГДАБА

Буряад Республикада ажаһууһанаа политическэ шалтагаанаар хашалган, хамалганда орогшодой хэрэгүүдын 1996 ондо сагааруулагдаа гээл:

1. Батуев Цырен, 1898 ондо Захааминай аймагай Хасуурта хуурида түрэн, "Улаан-Одон" артельдэ малшанаар хүдэлхэн. РСФСР-эй УК-гай 58-7 статьягай ёһоор, 1932 ондо 10 жэлээр эрхээ хаһагдажа, сүлэлгэдэ ябуулагдаһан юм.

2. Комарицын Иннокентий Гурьевич, 1893 ондо Хойто-Байгалай аймагай Ченча хуурида түрэн, Уоян тосхондо ажаһуужа байхадаа, хургуули барилагда модошо дарханаар хүдэлхэн. 1938 оной мартын 10-да гэмнэгдэжэ, УК-гай 58-10 статьягай ёһоор эрхээ хаһагдаа. 1939 оной августын 29-дэ табигдаа.

3. Сенотрусов Евстафий Максимович, 1883 ондо Сүхын аймагай Большеково нотагта түрэн, Яруунын аймагай Гүндэ хуурида ажаһуужа байһанаа, 1938 оной мартын 16-да УК-гай 58-10 статьягай ёһоор эрхээ хаһагдаһан байгаа.

4. Норбоев Сандык, 1891 ондо Захааминай аймагай Хужар хуурида түрэн, Санага нотагта ажаһууһан. УК-гай 58-10, 11 статьянуудай ёһоор 1938 оной майн 25-да сүүдэлгэдэжэ, эрхээ хаһагдаһан. 1939 оной январин 2-то табигдаһан юм.

5. Селиванов Евстифан Афанасьевич, 1874 ондо Бэшүүрэй аймагай Бэшүүр тосхондо түрэн, тэндэхи райпотребсоюзда хүдэлмэришэнөөр ажаллажа байтараа. 1937 оной ноябриин 23-да УК-гай 58-10 статьягай ёһоор гэмнэгдэжэ, 10 жэлээр эрхээ хаһагдаһан.

6. Бадмаев Цырен-Дамба, 1991 ондо Захааминай аймагай Хужар хуурида түрэн, лама. 1938 оной майн 7-до УК-гай 58-10 гэдэн статьягай ёһоор гэмнэгдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

7. Жигжитов Ламажаб. Захааминай аймагай Шэбэртэ хууридай, "Улаан-Туяа" колхоздо хүдэлхэн, 1938 оной мартын 11-дэ УК-гай 58-10 статьягай ёһоор эрхээ хаһагдаа, 1939 оной январин 2-то табигдаһан юм.

8. Донов Цырен, 1878 ондо Захааминай аймагай Хужар хуурида түрэн. Үмсынгоо ажахыда хүдэлжэ байтараа, 1938 оной майн 7-до УК-гай 58-10 статьягай ёһоор гэмнэгдэжэ, эрхээ хаһагдаа, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

9. Раднаев Найдан Раднаевич, 1910 ондо Захааминай аймагай Енгорбой хуурида түрэн, "З-дахи Интернационал" колхоздо

хүдэлжэ байтараа, 1939 оной февралын 1-дэ РСФСР-эй УК-гай 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор гэмнэгдэжэ, эрхээ хаһагдаһан байгаа.

10. Арданов Еши-Нима (Цырен), 1906 ондо Зэдын аймагай Бадлаха хуурида түрэн. Харацайн "Путь Ленина" колхоздо хүдэлжэ байтараа, 1938 оной мартын 7-до РСФСР-эй УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 гэдэн статьянуудай ёһоор гэмнэгдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

11. Банзаракцаев Цыбикжаб Донсурунович, 1890 ондо Зэдын аймагай Бадлаха хуурида түрэн, "Красный охотник" колхоздо ажаллаһан. 1938 оной мартын 12-то баригдажа, РСФСР-эй УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

12. Цыденов Содбо, 1900 ондо Захааминай аймагай Далахай хуурида түрэн, Кагановичой нэрэмжэтэ колхоздо ажаллажа байтараа, 1938 оной мартын 2-то УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 гэдэн статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, эрхээ хаһагдаа, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

13. Гундуев Чулгум, 1903 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, Городогто (Закаменск хото) Джидастройдо хүдэлмэришэнөөр ажаллаа. 1938 оной мартын 6-да баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ сүлөөлэгдэһэн юм.

14. Санжеев Лубсан-Нима Гындуун, 1893 ондо Захааминай аймагай Хуртага хуурида түрэн, Джидастройдо хүдэлмэришэнөөр ажаллаа. 1938 оной мартын 11-дэ баригдажа, УК-гай 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

15. Будаев Жалсан (Радна), 1888 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, "Коминтерн" колхоздо ажаллажа байтараа, 1938 оной мартын 2-то баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной январин 2-то табигдаһан юм.

16. Кроль Казимир Валентинович, 1921 ондо Франциин м. Рохля-Малин гэжэ газарта түрэн, оёдолшон, Польшодо м. Бжезины Луцкого повята гэдэн газарта ажаһууһан, 1945 оной майн 10-да баригдажа, УК-гай 58-14 статьягай ёһоор гэмнүүлэжэ, 8 жэлээр эрхээ хаһагдаһан байгаа.

17. Доржиев Цыден, 1888 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, 1938 оной мартын 2-то баригдажа, УК-гай 19, 58-2, 58-11 статьягай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной

февралын 1-дэ сүлөөлэгдэһэн юм.

18. Гомбоев Тогмит, 1910 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, ой модоной ажахыда хүдэлхэн. 1938 оной мартын 2-то баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор эрхээ хаһагдаа, 1939 оной февралын 1-дэ сүлөөлэгдэһэн байгаа.

19. Дулмаев Санжи, 1912 ондо Захааминай аймагай Енгорбой хуурида түрэн, ой модоной ажахыда хүдэлхэн, 1938 оной мартын 11-дэ баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

20. Абралов Арьянда, 1884 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, "Коминтерн" колхоздо хүдэлхэн, 1938 оной мартын 2-то баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

21. Будаев Бата, 1886 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, "Коминтерн" колхоздо хүдэлхэн, 1938 оной мартын 2-то баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

22. Мадаев Содном, 1903 ондо Захааминай аймагай Сээжэ нотагта түрэн, тэрэл аймагайнгаа Михайловка хуурида ажаһууһан. 1938 оной мартын 11-дэ баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

23. Мандаганов Санжа, 1907 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн. 1938 оной февралын 28-да баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

24. Аюшеев Дамдин, 1903 ондо Захааминай аймагай Утаата хуурида түрэн. 1938 оной мартын 6-да баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

25. Шагдунов Самбу, 1885 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн. 1938 оной мартын 4-дэ баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан юм.

26. Шагдунов Ширав, 1883 ондо Захааминай аймагай Санага хуурида түрэн, 1938 оной мартын 5-да баригдажа, УК-гай 58-2, 58-10, 58-11 статьянуудай ёһоор сүүдэлгэдэжэ, 1939 оной февралын 1-дэ табигдаһан байгаа.

И. ГРИШИН,  
юстициин ахалагша советник,  
таһагай начальник.

ЭСЭГЭ ороноо хамгаалагдай хайндэр боложо үнгэрбэ. Дахин дахин дайнай темэдэ эрьежэ ерэнэбди. Дайн... Манай Эхэ орон, арад зомнай хүүлшын зуун жэлэй хахадга аяр гурбан дай үзөөд байна бшуу. Хүн бүхэнэй хуби заяанда гүнзэгы мур сараа үлөөһэн, зүрхэ сэдхэлдэнь шархатан үлэһэн энэ гурбан дайн арад зомнай гурбан үе шуһата дүлөөрөө дайраһан юм. Эсэгээ ороноо хамгаалгын дайнай ветеран, үндэр наһата үбгэн, Афганистанай халуун дүлэндэ дүрэн дунда наһанай интернационалист сэрэгшэд, мүн мүнөө үеын уйдхар гашуудал болоһон Чечен Республикадахи дайнда хабаадажа байһан хүбүүхэдүүд гээд тоололгой. Эдэ бүгэдэ гурбан дайнай гурбан үе гээд нэрлээдхихээр байна.

Дайн бүхэн өөрын шэнжэтэй гээшэ ааб даа. Тиймэхэ гурбан дайнда хабаадаһан гурбан үеын түлөөлэгшэдтэй уулзажа, хөөрөлдөө үүсхэн байгаабди. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадаһан ветеран, нэгдэхэй бүлгэй инвалид Сьрен-Доржо Насынович Арименовтой нэн түрүүн хөөрөлдэбди.

- Дайсады өөрынгөө газар дээрээ намнажа байхадаа, хоёр-гурбан километр саана ошоходонь, ехэ баярлахаш. Нютагһаамнай тонилог гэжэ бүхы зүрхөөрөө хүсэхэш, - гэжэ тэрэ хөөрэнэ. Сьрен-Доржо Насыновичай ханал бодолын тэрэ үеын

Мүнөөдэр ханааемнай зобооно

## ГУРБАН ДАЙНАЙ ГУРБАН ҮЕ

сэрэгшэдтэй тон адли. Тэрэ дайнай шалтагааниньше, зорилгоньше эли байгаа ха юм. Эхэ ороноо хархис дайсаднаа хамгаалгын нангин уялга, Эхэ орондоо дуралгын арюун хайхан мэдэрэл сэрэгшэдэ олон баатаршалгада дабуулһанинь мүн лэ манда мэдээжэ. Харин хүүлшын хоёр дайнда хабаадаһан юрын сэрэгшэдтэ юндэ, юунэй түлөө дайладанат гэжэ ойлгуулаагүй байна. Тэдэниие Афганистандашье, мүн Чечендэшье абаашахадаа, сэхэ бүхыень хэлэнгүй, мэдүүлэнгүй абаашаа. Эб найрамдалай амгалан байдалда алба хэхээ ошоһон хүбүүд гэнтэ дайнай дүлэн руу ороходби гэжэ тухайлаашьегүй.

Владимир Георгиевич Дадани - Афганистанай дайнай ветеран, 1961 ондо аяр холын Грузиин Боржоми хотодо түрэн. Тэрэ иигэжэ хөөрэнэ: "Тухай отряд эмхидхэжэ, бидэниие эльгэхэдэ, афган арадай ажабайдалда гай тодхор үзүүлхээ ошонот гэжэ манда хэншье хэлээгүй. Дайнда хабаадахабди гэжэ мэдэхэдэ, зүүдэлхэн мэтэ байгаа хэн". Харин Сэлэнгын аймагай Жаргаланта нотагта 1963 ондо түрэн Мүнхэ Владимирович Дамбаев: "Афганистан ошоходби гэжэ дуулахадаа, сэлмэг үдэртэ сахилгаанай бууһан мэтэ байгаа бэлэй. Хахад жэлэй сэрэгэй хургуули (учебка) дүүргэһэнэйнь удаа тийгэжэ хэлэхэдэнь, толгойгоороо асфальт мургэжэ байжа, арсаһан хүбүүдше олодо хэн. Гэбэшье тэрэ үеын олонхи хүбүүд интернациональна уялга дүүргэхэ гээшье үндэртэ тоолодог хэн" гэжэ хөөрэнэ. Дээрэ юрын лэ сэрэгшэдэй ханамжанууды харабат. Юрэдөө подполковник Виталий Михеевич Шопхоев иигэжэ тайлбарилна:

- Афганистанда СССР-эй сэрэгшэдэй ороогүй хаань, Америкын гү, али ФРГ-гэй сэрэгшэд заабол орохо байгаа. Хэрбээ эдэ хоёр гүрэн дай эхилээ хаань, манай гүрэн "буфер" болоод үгэхэ байгаа гэлсэдэг. 1983 ондо манай хүүлшын сэрэгшэ Афганистанай газар дээрээ гараа хаань, 1994 оной намар Чечен Республика тээшэ сэрэг татагдаба. Тээд түрүүшын хоёр дайнай шалтагаануудын эли хаа, хүүлшын даие ойлгохоор бэшэ байна. Илангаяа юрын зондо.

Андрей Анатольевич Рубцов - 1975 ондо Улаан-Үдэдэ түрэн. 1994-95 онуудта Чечен Республикадахи дайнда ябаад ерээ. Тэрэ иигэжэ хэлэнэ:

- Миний ханахада, энэ дайн хоёр шалтагаантай: нэгэниинь - Чечен Республика амяараа болохоо ханаа, хоёрдохиинь - нефтийн түлөө. Тийхэдэ үшөө дайнай эхилээдүй байхада, чеченүүд ород айл бүлэндэ ороод, сохёод, наншаад гарадаг байгаа гэлсэдэг. Бү мэдэе. Тэрэшье тэрэ. Би энэ дайнда ябажа ерэхэдэ, хүнэй наһа улам сэгнэдэг болобод. Тэндэ ябахадаа, алуулаашье наа, заримдаа хамаатай бэшэ болодог хэн. Тээд алуулаа хаамни, эжымни зобохо гэжэ ханаа, сэдхэлдээ бододог бэлэйб. Сэрэгтэ ябахадаа, илангаяа дайнда, эрэ хүн эрэлхэг зоригтой, эмээлтэ хазаартые одбол "гүйсэд" багтаажа шадаха болоно гэжэ тобшолол хэхэ байнаб.

Энэ 3 дайнда хабаадаһан эршүүлые шагнаад байхада, ехэ хүлгөөтэй байна. Дайн гэдэн үгэдэ хэды ехэ уйдхар, гашуудал хабаатайб, хэды хүнэй хонгор залуу наһан хосорноб?! Нэгэ гүрэндэ хэдэхэн арбаад жэлдэ аяр 3 дайнай болоһониинь хаанашье үзгэдөөгүй. Жэшээнь, Америкэдэ хэдэн зуун жэлдэ ехэ дайн болоогүй. Манай ханахада, гүрэнэй засаг хүтэлэгшэд эндэ сэхэ зэмтэй. Дайнда хабаадаад ерэн сэрэгшэдээшье гүрэн тооногүй. Тэдэнэй (3 дайнай үеын сэрэгшэдэй) шийдхэгдээгүй асуудалнууд гэжэ тон адлинууд. Энэ асуудал гүйсэд шийдхэхэ шадалтай засагай түлөөлэгшэд үшөө түрөөдүй гээшэ гү гэдэн нэгэж түрөөдхинэ.

Д. ОСОРОВА,  
О. АНГРУСКАЕВА,  
БГУ-гай буряад таһагай  
V курсын оюутад.

"Ага тосхой "Аленький цветочек" гэжэ нэрэтэй хүүгэдэй саадта багашуулые хари хэлэндэ хургаха туршалганууд хоёрдохи жэлээ ябуулагдажа байна. Тэндэ аха бүлгэй үхибүүд долоон хоногой гурба удаа

## АНГЛИ ХЭЛЭ - ХҮҮГЭДЭЙ СААДТА

25-25 минутын хугасаа соо хуралсана. Хэсхэлүүдын наада энеэдэнэй түхэлөөр, зураг ба мультфильмүүдээр зууршалан дамжуулагдан

ябуулагдана. Тус сээрлигэй үхибүүдые хуралсада абадаг Агын 4-дэхэ дунда хургуулин англи хэлэнэй багша Оксана Дашицыренова ном заана.

Саадай 23 үхибүүд мүнөө нэгдэхэй класста оронхой, тус предмедээ саашадань шуудалжа байна. хургуулида ороодүй үхибүүдые хүмүүжүүлдэг эмхи

зургаануудай хүтэлбэрлэгшэд хари хэлэ хара баһаһаа үзэжэ эхилэгшэдтэй, хаяшаг танилсаад, үндэр сэгнэлтэ үгэбэ.

Ц. ГОНГОРОВ.

XVII жаранай гал улаан хулгана жэл  
(1996 - 1997 онууд)

ХАВАРАЙ ДУНДА САГААГШАН ТУУЛАЙ НАРА

Буряад литэ	13	14	15	16	17	18	19
Европын литэ	1	2	3	4	5	6	7
Гараг Нэрэ Вдэр	Дабба нара понед.	Мягмар Марс вторник	Һагда Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбан пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Нарин воскр.
Үнээ Вдэр	шара луу	шарагшан могой	сагаан морин	сагаагшан хонин	хара бишэн	харагшан тахья	хүхэ нохой
Мэнгэ	3хүхэ	2хара	1сагаан	2улаан	3сагаан	2улаан	1сагаан
Һуудал	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	цула	модон

Гарагай 2-то шэнын 13 (апрелин 1).

Шара луу, 3 хүхэ мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, үргэл үргэхэ, зальбарха, буян үйлэдэхэ, үзэгтэ һураха, бурханай ном шудалха, дасан (дуган), субарга, бурхан, ном бүтээхэ, хүниие тушаалда томилһон тухай захиралта тунхаглаха, зарлиг сонсохо, тараг бэрхихэ, айраг халааха, даллага абаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, эм найруулаха, эм залаха, лусуудта үргэл үргэхэ, үрнэ тариха, шэнэ гэр бариха, шабар зуураха, тангариг абалсан, нүхэд болохо, үхэр андалдаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, хяна гаргаха, дайсаные болон ада шүүдэр номоодохо мэтн үйлэнүүдтэ һайн. Гэбшье эблэрхэ, хэлсээ хэхэ, мал үүсэлхэ, ном оршуулаха, газар малтаха абаһанаа бусааха, модо сабишаха, хюроодохо, һубаг малтаха, бэрин хэрэг үйлэдэхэ, онгосо, һала дархалхы, хүүргэ болон модон тээрмэ бариха, шуһа ханаха, төөнөхэ, һана барагшые хүдөөлхэ, хажуудахи хүнүүдтэ зоболон ерүүлхэ, уйлаха, гажарха, замда гараха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, хубсаһа эсхэхэ, үхэр худалдаха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, хэрэглэл газашань гаргаха мэтн тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, зол ушарха.

Гарагай 3-да шэнын 14 (апрелин 2).

Шарагшан могой, 2 хара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Эд, үхэр худалдажа абаха, үхэр худалдаха, һана утадхалгын ном уншуулаха, үри шэриее бусааха, городто ажал бүтээхэ, мал үүсэлхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, үбшэ аргалха, нүүхэ, газарай нүхэ бүлгэхэ, тангаригаа болуулаха, эльбэ дараха, дайсаные, ада шүүдэр зайлуулха, хараал сараха мэгэ үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр эм найруулаха, бэри хүргэхэ, бэри буулгаха, замда гараха, һана барагшын хэрэг үйлэдэхэ, модо сабшаха, найрамай уһа тогтоохо, эрһээ эд хэрэглэл гаргаад, ондоо тээшнэ үгэхэ, гүрэм уншуулаха, заргалдаха, гэрэй һуури табиха, аршаанаар угааха мэтн үйлэнүүдые тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, эд зөөри арьбажаха, мал үүсэхэ.

Гарагай 4-дэ шэнын 15 (апрелин 3). Дүйсэн үдэр.

Сагаан морин, 1 сагаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, масаглаха, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ, шэнэ нотагта түбхинэхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, тэднине бүтээхэ, арамнайлаха, ном номнохо, тэрэниие шагнаха, һана утадхалгын ёһо бүтээхэ, бүлэдөө даллага абаха, амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, эд бүтээхэ, зурхай шудалха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, харгын хани бэдэрхэ, тангаригаа болуулаха, агнаха мэтн үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр үхибүү хүүдэ оруулаха, бишыхан хүүгэдые гэрһээ гаргаад, ондоо тээшнэ эльгэхэ, хэрэлдэхэ, дайсалдаха, бэри буулгаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, һана барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хубсаһа эсхэхэ, худаг малтаха, замда гараха, үрнэ тариха мэтн үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, амгалан баян байдал тогтохо.

Гарагай 5-да хуушанай 16 (апрелин 4).

Сагаагшан хонин, 9 улаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тэнгэри табиха, гүрэм уншуулаха, эльбэ гаргуулаха, ехэ хүниие бараалхаха, буян үйлэдэхэ, бисалгал хэхэ, даллага абаха, эд, үхэр ондоо тээшнэ үгэхэ, ном номнохо, шагнаха, эм найруулаха, хубсаһа эсхэхэ, гэр бариха, бэри буулгаха, түрэ найр хэхэ, нүүхэ малтаха, хээрэ ажал хэхэ, үзэг шудалха, ном уншаха, эһээбэри табиха, городто хэрэг бүтээхэ, үхэр худалдаха гү, али үгэхэ мэтн үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэ зуура шуһа ханаха, төөнөхэ, үбшэ аргалжа эхилхэ, дасанай (дуганай) һуури табиха, арамнайлаха, нүүхэ, һана барагшые хүдөөлхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, замда гараха, хэрэлдэхэ, засаг буляалдан, хоорондоо тэмсэхэ, заргалдаха мэтн үйлэнүүдые тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 6-да хуушанай 17 (апрелин 5).

Хара бишэн, 8 сагаан мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусуудта мүргэхэ, сан табиха, сахиюуса хуруулаха, хэшэг даллагын ном уншуулаха, эм найруулаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, һана утадхалгын ном уншуулаха,

амгалан байдалай түлөө үргэл үргэхэ, хубсаһа эсхэхэ, эһээбэри табиха, тараг бэрхихэ, айраг халааха, абаһанаа бусааха, хулгай, дээрмые дараха, хашаа бариха, модо һуулгаха, сөсэг тариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, хии бараа сараха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ мэтн үйлэнүүдтэ һайн. Гэхэтэй хамта ехэ уһа гатадха, заһаһа бариха, тангариг абаһа, һубаг малтаха, мяха шараха, тоһо, оохэ хайлуулха, сангарил хэхэ, маани сахижа, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ мэтн үйлэнүүдтэ энэ үдэр хорюулгай. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, шэг шарайн үнгэ муудаха.

Гарагай 7-до хуушанай 18 (апрелин 6).

Харагшан тахья, 7 улаан мэнгын, хада уулада һуудалтай үдэр. Бурханда, Наранда, нарада, Газарта мүргэхэ, бурхан тахижа, лүн абаха, ваджрын ёһо бүтээхэ, һана утадхалгын ном уншуулаха, үхэр худалдажа абаха, худаг малтаха, газараа тарилгада бэддэхэ, тараг бэрхихэ, айраг халааха, ном номнохо, тэрэниие шагнаха, харилсаагаа һайжаруулаха, субарга, бурхан бүтээхэ, мори, сарһургаха, гэрэй һуури табиха мэтн үйлэдэ һайн. Энэ үдэр найруулан эм аршаан болохо. Харин ехэ хэрэг эрхилэхэ, ном уншаха, мал үүсэлхэ, мяха шараха, тоһо, оохэ хайлуулха, суглаа зарлаха, мухар тархитанда үгэлгэ үгэхэ, гуйраншадта юумэ үгэхэ, һана барагшын хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха мэтн үйлэнүүдые сээрлэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, эд зөөрин, малай гарза болохо.

Гарагай 1-дэ хуушанай 19 (апрелин 7).

Хүхэ нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурханай шэрээдэ мандал табиха, балин шатааха, даллага абаха, буян хэхэ, аршаанаар угааха, эм найруулаха, нүгэлөө наманшалха, тэнгэри табиха, зүүдхэл зүүхэ, модо һуулгаха, гэр бариха, агнаха, нүүхэ малтаха, газараа тарилгада бэддэхэ мэтн үйлэнүүдтэ һайн. Зүгөөр шуһа ханаха, малай эсхэхэ, һана барагшын хэрэг бүтээхэ, үхэр худалдаха, хэрэглэл газашань гаргаха, нүүхэ, суглаа зарлаха мэтн сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үнэ абабал, һайн нүхэртэй ушарха.

Эмдэ ородог ургамалнууд тухай

АПЕЛЬСИН

Португалинхид апельсиние Урда Хитадһаа эгээлтүрүүн 1540 ондо Европо түби асарһан юм. Энэ ургамал мүн субтропическа районнуудта ургуулагдадаг. Манай орондо гэхэ юм гү, СНГ-дэ, Грузида, Хара далайн эрье шадар саад болон плантацинуудта ургуулагдана. Аяар зуу гаран сортын апельсин дайралдадаг. Алтан шара үнгэтэй энэ үрэ жэмэс эдихэдэ, ехэл амтатай, биологическа талаараа эмэй ургамалда ородог.

Апельсиндэ саахар, фруктозо, глюкозо ехэ элбэг, юундэб гэхэдэ, эдэ бодосууд илангая һаһатай зондо, хүндэ хара ажал хэдэг хүнүүдтэ тон туһатай гэжэ элирүүдэгдэнхэй, мүн апельсиндэ бии байһан бодосууд нарин гэдэһэн соохи туһатай микробуудта ехэ нүлөө үзүүлдэг, хоро хүргэдэг микробуудые үдэжэ гаргадаг юм. Энэ ургамалда клетчатка ехэ элбэг һэн тула холестерин бэе махабадһаа гаргадаг, мүн турахаяа һанаһан хүн апельсин ехээр эдихэ ёһотой. Дотор муутай, доосоого мушхадаг һаатнай, апельсин тон туһатай.

Энэ ургамал яблокада орходоо 11,6 процент үлүү пектинтэй байдаг. Пектин хадаа гэдэһэ доторой хорото бодосуудые үгы хэдэг, мяханай удаа үжэнги байдалһаа һэргылдэг, тон туһатай бодос юм.

Бэедэ газар тээһээ ороһон, доосоохи хорото бодосууды пектинүүд илан гаргадаг бодос юм. Гансал яблокада пектинүүд

элбэг гэлсэдэг байгаа, харин мүнөө апельсиндэ ехэ элбэг гэжэ тодоройхой.

Витамин С ба Р элбэг һэн тула шуһанай худал шангадхадаг, мүн кали ехэ элбэг, зүгөөр түмэр апельсиндэ бага юм. Энэ ушарһаа бэедэ түмэр хэрэгтэй һаань, шуһанай бүридэдэ ородог, финики, айва, курага, груша эдихэ юм ааб даа.

Мүн энэ ургасада лимоний кислота ехэ элбэг. Энэмнай бэе махабадын биохимическэ бүридэдэ хабаададаг.

Үшөө подагра үбшэндэ туһатай, юундэб гэхэдэ, апельсиндэ пуринова бодосууд үгы юм. Зунай халуунда гү, али халуураа һаа, апельсинэй шүүһэ уужархёо һаа, ехэ һайн, бэе һэргэлэн болодог, унда харьдаг юм. Шүүһэн соо бии байһан фитонцидууд микробуудые үгы хэдэг. Хоргоһондоо хатадаг хүн апельсиндэ шүүһэ ууха ёһотой.

**Ажаглалта:** Харин гүрэнүүдһээ асарагдадаг (гоё гаршагтай амһарта соохи) элдэбшүүһэ уужаябаа һаатнай, бэедэ туһатайшые байха, хорото бодосуудые, микробуудые зайлуулан гаргадаг юм.

Зүгөөр хотоёо үбдэдэг гү, али шарха үбшэнтэй хүн апельсинэй шүүһэ ууха ёһогүй, гашуун һэн тула хотын үбшэ дайрахада болохо.

"Энциклопедия здоровья" брошюраһаа абтаба.

СПОРТ — СПОРТ —  
ТОВШОХОНООР...

**БИАТЛОН.** Манай республикын сууга спортсменүүдэй нэгэн - 1994 ондо эстафетэ дамжуулгатай урилдаагаар Европын чемпион, уласхоорондын классай спортын мастер Елена Думнова Алас-Дурна зүгэй зонин суглуулагдамал командын бүридэдэ оруулагдажа, Росси түрүү һуури эзэлхын түлөө Новосибирск хотодо үнгэргэгдэһэн мурьсөөндэ хабаадахадаа, 4 х 7,5 километрэй зайда эстафетэ дамжуулгатай урилдаанда мүнгэн медальер шагнагдаба. Удаань дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөнэй Италида үнгэргэгдэһэн нэгэ шатада Росси суглуулагдамал командын гэшүүн Е. Думнова 3 х 7,5 километрэй зайда хүрэл медальер шагнагдаһан, дүтын зайда урилдаагаар табардахи һуури эзэлһэн байха юм. Тэрэнэй амжалтада тренер Владимир Бусавиков ехэ габыятай.

**ВОЛЕЙБОЛ.** Республикын түгэсхэлэй мурьсөөндэ хабаадаха эрхэдэ хүртэхын түлөө шэлэн абалгын наадан һаяхан үнгэргэгдэбэ.

Эхэнэрнүүдэй команданууд сооһоо Буряадай гүрэнэй университетэй 2-дохи команда түрүү һуури эзэлэ. Зүүн Сибириин гүрэнэй технологическа университетэй оюутад - хоёрдохи, 42-дохи һургуулин басагад гурбадахи һууринуудта гараба. Эршүүлэй дундаһаа Хяагтын аймагай команда илалта туйлаа. Буряадай гүрэнэй университетэй волейболистнууд хоёрдохи шатын дипломоор шагнагдаба.

**ТЕННИС.** Улаан-Үдэ хотын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн 56-дахи һургуулин спортын зал соо дүүрбэ. Эршүүлэй дундаһаа спортын мастер Тигрэн Мкртчян эрхимээ. Эхэнэрнүүд сооһоо Буряадай эрдэмэй түбэй инженер-программист, спортын мастерта кандидат Татьяна Пурбуева илаба. Хоёр-хоёрооро наадалда Татьяна Пурбуева - Түмэн Цыренов гэгшэд шалгарһан байха юм. Спортын мастер Юрий Кушарёв, мастерта кандидат Сергей Цырендоржиев гэгшэд һаһатайшуулай дундаһаа шалгаржа, шангуудта хүртэбэ.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Редакторай уялгануудые дүүргэгшэ С.Д.РИНЧИНОВ. РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г.Х., ДОНДОГОЙ Ц.Ц., ЖИГЖИТОВ Б.-М. (харюусалгата секретарь), ОЧИРОВ С.Д., ЦИНЦАЕВ В.И. (хэблэгтэй директор) САМБЯЛОВА Т.В.</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каландаршивилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 2-хууданан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэг 4170. Хэблэлдэ тушаагдаһан цаг 17.00.</p>	<p>"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдэ. Директорайн телефон: 2-40-45. Б-0079-дхи номертойгоор бүрицхэлдэ абтанхай. Заказ № 7731.</p>
--	---	--	---

Редакция телефоннууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлоноһонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таһагууд: нийтн-биохимическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнэ-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмтэй болон һургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, атомниин хуудалгариин ба мэдээлэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнуудтэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнууд: Агинскда - 3-10-19; Закаменскда - 30-61.  
"Бурятия" хэблэгтэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.